MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

RAMINTA ŠARKUTĖ
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS PROGRAMA

TEISĖJŲ (TEISMŲ) NEPRIKLAUSOMUMO IR NEŠALIŠKUMO PRINCIPAI BAUDŽIAMAJAME PROCESE

"The principles of the judges (courts) independence and impartiality in the criminal process"

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Prof. dr. Rima Ažubalytė

Vilnius, 2018 m.

TURINYS

ĮVADAS.....2

1. TEISĖJŲ (TEISMŲ) NEPRIKLAUSOMUMO IR NEŠALIŠKUMO PRINCIPŲ SAMPRATA.....7

1.1 Teisėjų (teismų) nepriklausomumo ir nešališkumo principų vieta baudžiamojo proceso principų sistemoje.....7

1.2 Teisėjų (teismų) nepriklausomumo principo samprata.....11

1.3 Teisėjų (teismų) nešališkumo principo samprata.....15

2. TEISĖJŲ (TEISMŲ) NEPRIKLAUSOMUMO PRINCIPO REALIZAVIMO IR TAIKYMO PROBLEMOS BAUDŽIAMAJAME PROCESE.....18

2.1 Išorinis teisėjų (teismų) nepriklausomumas.....18

2.2 Vidinis teisėjų (teismų) nepriklausomumas.....27

3. NEŠALIŠKUMO PRINCIPO RAIŠKA IR PROBLEMOS BAUDŽIAMAJAME PROCESE.....29

3.1 Subjektyvusis nešališkumas.....29

3.2 Objektyvusis nešališkumas.....41

3.3 Teisėjo (teismo) nušalinimas ir nusišalinimas.....47

IŠVADOS.....52

LITERATŪRA.....54

ANOTACIJA.....65

ABSTRACT.....66

SANTRAUKA.....67

SUMMARY.....68

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....69

ĮVADAS

Tiriama problema. Teisėjo (teismo) nepriklausomumas – būtina teisingumo įgyvendinimo sąlyga[1]. Šiuolaikinės demokratinės valstybės samprata remiasi teisminės valdžios nepriklausomumu nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių. Ir nors instituciniu požiūriu teisminės valdžios atskyrimas daugelyje demokratinių šalių įgyvendintas, tačiau tai savaime negarantuoja tinkamos ir efektyvios asmens teisių apsaugos.

Teisė į teisingą teismą tai viena iš pagrindinių asmens teisių kuri įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija)[2] 31 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad: "asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas", taip pat Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – EŽTK), kurios 6 straipsnyje įtvirtinta, kad: "nustatant kiekvieno asmens pilietines teises ir pareigas ar jam pareikštą baudžiamąjį kaltinimą, turi teisę, kad jo bylą per įmanomai trumpiausią laiką išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas"[3]. Todėl, ši tiek iš Konstitucijos, tiek iš EŽTK bei iš kitų tarptautinių dokumentų kylanti asmens teisė verčia kalbėti apie asmens garantuojamą teisę į tinkamą procesą plačiau. Vadinasi, tokia asmens teisė visų pirma, suponuoja galimybę turėti nepriklausomą ir nešališką teisėją (teismą).

Konstitucijos 109 straipsnyje nustatyta, kad: "teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, o teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi". Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 44 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad: "kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo turi teisę, kad jo bylą per kuo trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas"[4]. Todėl, ši imperatyvi įstatymo norma, verčia apie teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo esmę kalbėti plačiau. Pažymėtina, kad nešališkumas gali būti aiškinamas kaip nepriklausomumo principo sudėtinė dalis. Europos Žmogaus Teisių Teismas praktikoje dažniausiai neskiria nepriklausomumo ir nešališkumo principų, o nagrinėja juos kartu[5]. Tačiau, nepaisant to, kad nepriklausomumo ir nešališkumo principai yra glaudžiai susiję, tačiau jų turinys ir įgyvendinimas – skirtingas.

Todėl, pagrindinė baigiamojo darbo tiriama problema – nustatyti nuolat kintantį šių principų turinį, kurį kuria teismai, atskleisdami naujus šių principų aspektus. Teisės principai dėl jų

[1] Egidijus Jarašiūnas, "Valstybės valdžios institucijų santykių problemos konstitucinėje justicijoje" (daktaro disertacija, Lietuvos teisės universitetas, 1999),124, https://lnb.libis.lt/simpleSearch.do?AI001=LNB:D*41987;=zW&doSearch=1

[2] "Lietuvos Respublikos Konstitucija", *Valstybės Žinios* 33,1014 (1992).

[3] "Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija", *Valstybės Žinios* 40, 987 (1995).

[4] "Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas", *Valstybės Žinios* 37, 1341 (2002).

[5] Lijana Štarienė, *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją* (Vilnius: Registrų centras, 2010), 375

abstraktumo teisės normoje yra apibrėžiami gana abstrakčiai, todėl tik nagrinėjant teismų praktiką galima aiškiai suvokti šių principų turinį ir kaip tinkamai užtikrinti šių principų įgyvendinimą baudžiamajame procese. Tiriant šią problemą, būtina atsakyti, kokia teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų reikšmė baudžiamajame procese, kas yra nepriklausomas ir nešališkas teisėjas (teismas), koks yra šių principų turinys ir kaip šie principai realizuojami teismų praktikoje baudžiamajame procese.

Baigiamojo darbo aktualumas. Teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų sampratos ir turinio analizė – tai priartėjimas nuo norminiuose teisės aktuose įtvirtintos teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų sąvokos iki jų realizavimo praktikoje. Tema aktuali, nes teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų pažeidimai, tai esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai, nes pažeidžiama viena svarbiausių asmens konstitucinių teisių, teisė į nepriklausomą ir nešališką bylos nagrinėjimą. Pastebėtina, jog praktikoje baudžiamojo proceso pažeidimai ne tik pažeidžia ir suvaržo proceso dalyvių, ypač kaltinamojo, teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą, tačiau kartu lemia ir kitų proceso metu teisių pažeidimus pavyzdžiui, pažeidžia asmens teisę, jog byla teisme būtų išnagrinėta per kuo trumpesnį laiką, taip pat viešojoje erdvėje sukelia didelį visuomenės nepasitenkinimą teismais kaip institucija ir žinoma, kenkia teisinės valstybės įvaizdžiui. Todėl, svarbu aiškiai apibrėžti teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų sampratą ir turinį, nes tik tokiu atveju paaiškėtų, kaip tinkamai juos interpretuoti, aiškinti ir taikyti. Be to, tema aktuali ir dėl didelio visuomenės ir žiniasklaidos susidomėjimo atliekamu teisėjų (teismų) darbu, ir tokio susidomėjimo galimu poveikiu teismo nepriklausomumui ir nešališkumui. Galiausiai diskutuoti būtina ir dėl to, kad atrodytų tokie aiškūs ir neginčijami teisės postulatai vis tiek lieka diskusijos objektu, pavyzdžiui, šiuo metu Europos Sąjunga (toliau – ES) susirūpinusi Lenkijos parlamento rūmų patvirtinta reforma[6], kuri ES manymu kelia grėsmę ne tik valdžių atskyrimui ir teisėjų (teismų) nepriklausomumui, bet ir visam demokratinės valstybės pagrindui. Todėl, galima teigti, jog realus teisėjo (teismo) nepriklausomumas ir nešališkumas tai teisinės demokratinės valstybės garantija, kad valstybės kaltinamas asmuo arba asmuo, kuris mano, kad jo teisės yra pažeistos, gali gintis nepriklausomame ir nešališkame teisme.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištirtume lygis baigiamajame darbe. Lietuvos teisinėje sistemoje baudžiamojo proceso principų turinį nagrinėjo įvairūs

[6] Plačiau žiūrėti: "Europos Sąjungos Aukščiausiųjų Teismo pirmininkų tinklas: Lenkijos valdžios veiksmai - grėsmė Lenkijos teismų nepriklausomumui", gegužės 23 d., 2017 [*žiūrėta 2018 m. balandžio 23 d.]* https://www.lat.lt/europos-sajungos-auksciausiuju-teismu-pirmininku-tinklas-lenkijos-valdzios-veiksmai-gresme-lenkijos-teismu-nepriklausomumui/349
"R. Norkus apie įvykius Lenkijoje: teismų nepriklausomumo pažeidimas - grėsmė demokratijai", liepos 20 d., 2017 [*žiūrėta 2018 m. balandžio 23 d.]* https://www.lat.lt/naujienos/pranesimai/r.-norkus-apie-ivykius-lenkijoje-teismu-nepriklausomumo-pazeidimas-gresme-demokratijai/360

autoriai. P. Ancelis[7], G. Goda[8], R. Jurka[9], R. Ažubalytė[10], analizavo atskirų principų sampratą ir turinį. D. Jočienė[11], A. Abramavičius[12] L. Štarienė[13] ir kt. nagrinėjo problemas susijusias su žmogaus teisėmis ir jų apsaugomis ypatumus baudžiamojoje justicijoje. Nepriklausomumo ir nešališkumo principų sampratą ir reikšmę įvairiais aspektais konstitucinėje doktrinoje nagrinėjo: E. Kūris[14], E. Šileikis[15], V. Valančius[16], H. Šinkūnas[17], A. Vaišvila[18], T. Birmotienė[19] ir kt. Nepriklausomumo ir nešališkumo principų turinį ir problematiką civiliniame procese daugiausiai nagrinėjo: E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius[20], ir kt. Baudžiamojo proceso teisės doktrinoje nepriklausomumo ir nešališkumo sampratą ir reikšmę kaltinamojo teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą daugiausiai nagrinėjo R. Merkevičius[21], G. Goda[22]. Iš užsienio autorių paminėti S. Trechsel[23] ir J. Pradel[24], kurie nagrinėjo principus ir problemas susijusias su žmogaus teisėmis EŽTT bylose bei analizuodami kitų šalių patirtį.

Baigiamojo darbo reikšmė. Šis tyrimas naudingas, nes tik visapusiškai ištyrus teisėjo (teismo) nepriklausmumo ir nešališkumo principų turinį, galima rasti būdų kaip užtikrinti

[7] Petras Ancelis ir kt. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai* (Vilnius: Industrus, 2009).
[8] Gintaras Goda, ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys* (1-220 straipsniai), (Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras 2003).
Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, *Baudžiamojo proceso teisė vadovėlis* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005).
[9] Raimundas Jurka ir kt. *Baudžiamojo proceso principai* (Vilnius: Eugrimas, 2009).
[10] Rima Ažubalytė, Raimundas Jurka, *Baudžiamojo proceso teisė bendroji dalis 1 knyga vadovėlis* (Vilnius: Registrų centras, 2016).
[11] Danutė Jočienė, *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas: užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje* (Vilnius: Eugrimas, 2001).
[12] Armanas Abramavičius ir kt. *Asmens teisių gynimas: problemos ir sprendimai* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014).
[13] Lijana Štarienė, *supra note*, 5.
[14] Egidijus Kūris, "Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas" (jurisprudencija Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2001), https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3680/3472
Egidijus Kūris, "Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas" (jurisprudencija Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002), https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3658/3450
[15] Egidijus Šileikis, Alternatyvi konstitucinė teisė (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005).
[16] Virginijus Valančius, "Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas" (daktaro disertacija, Lietuvos teisės akademija, 2000), http://etalpykla.lituanistikadb.lt/obj/LT-LDB-0001:E.02~2000~1367158265233
[17] Haroldas Šinkūnas, "Teisėjų nepriklausomumo įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje" (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2004), http://lvb.lt/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?vid=LABT_VU1&docId=VUB01000253446&fromSitemap=1&afterPDS=true
[18] Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2014)
[19] Toma Birmotienė, Konstitucinė jurisprudencija Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis Nr. 3 (31) liepa - rugsėjis 2013), http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/01/ktb_2013-3-31_.pdf
[20] Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, *Civilinio proceso teisė I tomas vadovėlis* (Vilnius: Justitia, 2005).
[21] Remigijus Merkevičius, "Kaltinamojo teisė į nešališką teismą (Teismo nešališkumo principo) samprata aukščiausiųjų nacionalinių teismų jurisprudencijoje" (Vilniaus universitetas, 2010), http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/223/public/83-99.pdf
[22] Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, *Baudžiamojo proceso teisė 2-oji pataisyta ir papildyta laida* (Vilnius: Registrų centras, 2011)
[23] Stefan Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings* (Academy of European Law. European University Institute Oxford: Oxford University Press, 2005).
[24] Jean Pradel, *Lyginamoji baudžiamoji teisė* (Vilnius; Eugrimas 2001).

efektyvų teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų įgyvendinimą teisėkūros srityje ir teisės taikymo veikloje.

Baigiamojo darbo originalumas ir savarankiškumas. Šiame darbe remiamasi įvairių autorių moksliniais darbais, taip pat savarankiškai analizuojama šių dienų teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų turinys ir reikšmė bei problemos teismų praktikoje. Visapusiškai analizuojamos teisės aktų nuostatos, nagrinėjama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT), Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – KT) ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija (toliau – EŽTT), kurioje nagrinėjama asmens teisė į nepriklausomą ir nešališką teismą. Taip pat pažymėtina, jog šio darbo originalumas glaudžiai susijęs su nagrinėjamos problemos naujumu, kadangi pasigendama naujų, mokslinių darbų, kurie nagrinėtų teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų reikšmę ir svarbą plačiau. Todėl, būtina diskutuoti ne tik apie šių principų teorinę ir praktinę reikšmę, bei įtaką baudžiamajam procesui, tačiau ir poveikį visai teisės sistemai.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti teisėjų (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų turinį baudžiamojo proceso principų sistemoje, taip pat ištirti teismų praktikoje kylančias problemas bei pateikti pasiūlymus, kaip jas spręsti.

Tyrimo uždaviniai – siekiant išanalizuoti šią temą iškelti tokie uždaviniai:

1) Išnagrinėti teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų sampratą ir vietą baudžiamojo proceso principų sistemoje;
2) Išanalizuoti teisėjo (teismo) nepriklausomumo principo turinį baudžiamajame procese, ištirti teismų praktiką, susijusią su teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų taikymu teismuose ir pasiūlyti problemų sprendimo būdus;
3) Išnagrinėti teisėjo (teismo) nešališkumo principo turinį bei jo taikymo problemas teismų praktikoje, taip pat išnagrinėti teisėjo (teismo) nušalinimo ir nusišalinimo teisme procedūras, veiksmingumą.

Tyrimo metodika. Atliekant tyrimą, darbe buvo naudojami šie mokslinio tyrimo metodai:

1) Sisteminės analizės metodas – šiuo metodu analizuojama teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų samprata, reikšmė ir turinys.

2) Empirinis bylų analizės metodas – taikant šį metodą buvo nagrinėjama LAT, KT ir EŽTT praktika. Baigiamajame darbe panaudotos atsitiktinės atrankos tvarka pasirinktos bylos, kuriuose analizuojamos teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų taikymo problemos baudžiamajame procese.

Baigiamojo darbo struktūra. Magistro baigiamasis darbas susideda iš įvado, trijų pagrindinių skyrių ir jų poskyrių, pateiktų išvadų, literatūros sąrašo, anotacijos, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis. Pirmojoje darbo dalyje pateikiama teisėjo (teismo)

nepriklausomumo ir nešališkumo principų vieta ir jų reikšmė baudžiamajame procese. Analizuojamas šių principų teisinis reglamentavimas, įtaka ir reikšmė baudžiamajam procesui. Antrojoje dalyje aptariama teisėjo (teismo) nepriklausomumo principo turinio elementai. Nagrinėjamas išorinis ir vidinis teisėjo (teismo) nepriklausomumo turinys baudžiamajame procese. Trečioje dalyje nagrinėjamas teisėjo (teismo) nešališkumas ir jo turinio elementai. Atskleidžiama šio principo elementų sąveika, nagrinėjamos teisėjo (teismo) nušalinimo ir nusišalinimo procedūros.

Ginamieji teiginiai:

1) Baudžiamajame procese didžiausią praktinę reikšmę turi procesinis teisėjo (teismo) nepriklausomumo principo aspektas, kuris turi būti suprantamas ir aiškinamas kaip išorinio teisėjo (teismo) nepriklausomumo formos elementas.

2) Teisėjo (teismo) nu(si)šalinimo reguliavimas tinkamai aiškinant jo pagrindus užtikrina asmens teisę į nešališką teismą.

1. TEISĖJŲ (TEISMŲ) NEPRIKLAUSOMUMO IR NEŠALIŠKUMO PRINCIPŲ SAMPRATA

1.1. Teisėjų (teismų) nepriklausomumo ir nešališkumo principų vieta baudžiamojo proceso principų sistemoje

Teisingumo vykdymas yra išimtinė teismo kompetencija. Tinkamai apginti pažeistas žmogaus teises ir laisves yra vienas iš sudėtingiausių ir svarbiausių demokratinės valstybės uždavinių. Teisė į teisingą teismo procesą yra kiekvieno asmens teisė, jog jo bylą išnagrinės nepriklausomas ir nešališkas teisėjas (teismas). Būtent, todėl teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principai laikomi vienais iš pagrindinių teisės principų nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje, taip pat konstitucinėje, baudžiamojo proceso ir civilinio proceso teisės doktrinoje.

Prieš pradedant nagrinėti teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų turinį baudžiamajame procese, būtina paminėti jų vietą baudžiamojo proceso principų sistemoje. Visų pirma, šie principai priskiriami konstituciniams, tarpšakiniams teisės principams, dėl to, kad jie tiesiogiai numatyti Konstitucijoje ir turi galią ne tik baudžiamajame procese, bet ir kituose teismo procesuose – administraciniame ir civiliniame procese[25]. Paminėtina, kad teisėjo (teismo) nešališkumas gali būti aiškinamas ne tik kaip savarankiškas teisės principas, tačiau ir kaip teisėjo (teismo) nepriklausomumo principo sudėtinė dalis[26]. Kaip jau minėta teismas praktikoje dažniausiai neskiria nepriklausomumo ir nešališkumo principų, o nagrinėja juos kartu[27]. Pabrėžtina, kad teismas "laiko, jog sąvokos *teismo nepriklausomumas* ir *objektyvusis nešališkumas* yra glaudžiai susijusios"[28]. Tačiau sutinkama ir su tuo, kad šie principai, nepaisant tam tikro jų turinio aspektų panašumo, yra savarankiški teisės principai[29]. Nepriklausomumas labiau pabrėžia teismo santykį su kitais subjektais, pavyzdžiui, su valdžios institucijomis, o nešališkumas reiškia, kad konkrečioje byloje teismo sprendimas turi būti priimtas atsižvelgiant į objektyvius kriterijus, be jokio išankstinio nusistatymo ar suinteresuotumo bylos baigtimi[30].

Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje nustatyta: "asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas". KT ne

[25] Rima Ažubalytė, Raimundas Jurka, *supra note 10:131*.
[26] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 16/98", TAR, http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta368/content
[27] Lijana Štarienė, *supra note 5:375.*
[28] Brudnicka and Others v. Poland, No. 54723/00, 3 March 2005, para. 40, *cituota* pagal Lijana Štarienė, *supra note 5:375*
[29] Lijana Štarienė, *supra note 5:375-385.*
[30] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas Nr. 10/04/-12/04-18/04 A" TAR, http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta226/content

vieną kartą aiškino, kad teisėjo (teismo) nepriklausomumas ir nešališkumas, visų pirma, siejamas su žmogaus teisių ir laisvių garantija, nurodydamas, kad: „*teismo nešališkumas ir nepriklausomumas, yra esminė žmogaus teisų ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingo bylos išnagrinėjimo, taigi ir pasitikėjimo teismu, sąlyga"*[31]. KT konstatavo, kad Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta asmens teisė į teisingą, nešališką ir nepriklausomą teismą tai: *"baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės konstituciniai pagrindai <...>* nes "*Konstitucijos 31 straipsnio nuostatos aiškintos atsižvelgiant į tai, kad <...> Konstitucijoje yra įtvirtintos žmogaus teisės ir laisvės <...> turi būti saugomos ir ginamos, <...> viena iš apsaugos ir gynimo priemonių yra baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamas veikas"*[32]. Štai, kitame nutarime KT pažymėjo, kad: *"baudžiamojo proceso teisinis reguliavimas turi būti pagrįstas konstituciniais teisėtumo, lygybės įstatymui ir teismui, nekaltumo prezumpcijos <...> teismo ir teisėjo nešališkumo ir nepriklausomumo <...> ir kitais principais"*[33]. Taigi, toks šių principų aiškinimas konstitucinėje doktrinoje verčia apie jų reikšmę kalbėti plačiau.

Teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principai įtvirtinti ir kituose teisės aktuose, visų pirma – Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (toliau – Teismų įstatymas)[34] 2 straipsnyje, 3 straipsnio 2 dalyje, 5 straipsnio 1 dalyje, 34 straipsnyje, 36 straipsnio 9 dalyje, ir kituose šio įstatymo straipsniuose, nurodant, kad teisėjai vykdydami teisingumą turi būti nepriklausomi ir nešališki. Lietuvos Respublikos Teisėjų etikos kodekso (toliau – Teisėjų etikos kodeksas)[35] 5 straipsnyje nešališkumo principas įtvirtintas kartu su teisingumo principu. Tokia įstatymų leidėjo valia leidžia daryti išvadą, kad nešališkumas ir teisingumas yra tarpusavyje glaudžiai susiję teisės principai, kad tik esant nešališkam teismui, bus pasiektas teisingumas. Štai Teisėjų etikos kodekso 8 straipsnyje įtvirtinta, kad remdamasis teisingumo ir nešališkumo principais teisėjas privalo vadovautis įstatyme įtvirtintomis taisyklėmis.

Kaip jau minėta, šie principai yra tarpšakiniai – t. y. baudžiamajame, civiliniame, administraciniame procese veikiantys teisės principai. BPK 44 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta, kad: "kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo turi teisę, kad jo bylą per kuo trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas". Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 21 straipsnyje įtvirtinta, kad: "teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir

[31] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 12 d. nutarimas. Nr. 15/99-34/99-42/2000" TAR, http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta316/content

[32] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas Nr. 13/02/-22/02" TAR, http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta286/content

[33] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05" TAR, http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta193/content

[34] "Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas", *Valstybės Žinios* 46, 851 (1994).

[35] "Lietuvos Respublikos Teisėjų etikos kodeksas", *Valstybės Žinios* 60,3021 (2013)

nešališki”[36]. Lietuvos Respublikos administracinės bylų teisenos (toliau – Administracinių bylų teisenos) 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad: „vykdydami teisingumą, teisėjai ir teismai yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymų. Teisėjai ir teismai sprendžia administracines bylas remdamiesi įstatymais ir tokiomis sąlygomis, kurios nesudaro galimybių teisėjus veikti iš šalies“[37].

Asmens teisė į nepriklausomą ir nešališką teismą, kuris nagrinėja asmeniui pareikštus baudžiamuosius kaltinimus, įtvirtinta ir daugelyje tarptautinės teisės aktų. Viena iš pirmųjų šį principą paskelbė Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1948 m. priimta ir paskelbta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija 10 straipsnyje, nurodant, kad: “kiekvienas turi visiškai lygią teisę, kad nustatant jo teises ir pareigas ir jam pareiškus baudžiamąjį kaltinimą, jo bylą išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas”[38]. Atsižvelgiant į priimtą deklaraciją, 1966 m. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja priėmė Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių paktą, kuris 14 straipsnio 1 dalyje skelbė, kad: „kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama <...> kompetentingo, nepriklausomo ir nešališko teismo, kuris nustatytų, ar jam pareikštas baudžiamasis kaltinimas yra pagrįstas”[39]. Itin daug dėmesio šiam principui skiriama 1985 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje Nr. 40/146, patvirtintuose Pagrindiniuose teismų nepriklausomumo principuose[40]. Taip pat, šis principas įtvirtintas 1999 m. Tarptautinės teisėjų asociacijos priimtoje Visuotinės teisėjo chartijos 5 straipsnyje, kuriame įtvirtintas reikalavimas, kad: “atlikdamas teismines pareigas, teisėjas privalo būti objektyvus ir tai turi būti akivaizdžiai matoma”[41]. Pasak, Žmogaus teisių komiteto, teisė būti teisiamam nepriklausomo ir nešališko teismo, vienareikšmiškai pripažįstama absoliučia teise, kuri neturi jokių išimčių ir galioja, bet kokiomis aplinkybėmis bei visuose teismuose be išimties[42].

Šis principas įtvirtintas 1950 m. Europos Tarybos suvažiavime Romoje, priimtoje Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – EŽTK), kurios 6 straipsnyje įtvirtinta, kad: “nustatant kiekvieno asmens pilietines teises ir pareigas ar jam pareikštą baudžiamąjį kaltinimą, turi teisę, kad jo bylą per įmanomai trumpiausią laiką išnagrinėtų nepriklausomas ir

[36] “Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas”, *Valstybės Žinios* 36,1340 (2002).
[37] “Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymas”, *Valstybės Žinios* 13,308 (1999).
[38] “Visuotinė žmogaus teisų deklaracija”, *Valstybės Žinios* 68, 2497 (2006).
[39] “ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas”, *Valstybės Žinios* 77, 3288, (2002).
[40] “United Nations General Assembly “Human rights in the administration of justice”(1985 m. December 13 d. resolutions Nr. 40/146),[*žiūrėta 2018 m. vasario 1 d.*]
http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r146.htm
[41] “Visuotinė teisėjų chartija”, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas [*žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.*]
https://www.lat.lt/naujienos/pranesimai/655.html
[42] “Human Rights in the Administration of Justice: A manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers, United Nations, New York and Geneva, 2003 Chapter 4 independence and impartiality of judges, prosecutors and lawyers”[*žiūrėta 2018 m. balandžio 30 d.*]
http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training9Titleen.pdf

nešališkas teismas"[43]. Pažymėtina, jog visų priemonių teisėjų nepriklausomumui užtikrinti reikalaujama ir 1994 m. spalio 13 d. priimtoje Europos Tarybos rekomendacijoje Nr. R(94) 12 "Dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir vaidmens"[44], 2010 m. lapkričio 17 d. rekomendacijoje Nr. (2010)12 "Dėl teisėjų: nepriklausomumas, veiksmingumas ir atsakomybė"[45] ir itin svarbioje Europos Tarybos ekspertų parengtoje ir Europos Tarybos susitikime 1998 m. priimtoje Europos chartijoje dėl teisėjų statuso[46], kurioje įtvirtinti pagrindiniai teisėjų (teismų) veiklos principai yra pagrindas Europos Tarybos valstybių narių įstatymų leidėjams.

Europos Sąjungos teisėje šis principas įtvirtintas 2009 m. gruodžio 1 d. Europos Parlamento, Tarybos ir Komisijos paskelbtoje ir priimtoje Europos sąjungos Pagrindinių teisių chartijoje (toliau – Chartija)[47]. Šios Chartijos preambulėje nurodoma, kad įkurdama Europos Sąjungos pilietybę ir plėtodama laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę Sąjunga daugiausia dėmesio savo veikloje šioje Chartijoje skiria žmogui.

Praktiniai asmens teisės į nepriklausomą teismą realizavimo aspektai ir jos užtikrinimas plačiai nagrinėjami teismų jurisprudencijoje – LAT, taip pat EŽTT praktikoje.

Apibendrinant galima pasakyti, kad abu šie principai yra konstituciniai, tarpšakiniai baudžiamojo proceso teisės principai, kildinami iš konstitucinės ir konvencinės asmens teisės, kad jam pareikštus baudžiamuosius kaltinimus (pagal Lietuvos teisę – asmens baudžiamąją bylą) turi išnagrinėti nepriklausomas ir nešališkas teisėjas (teismas). Šie principai paprastai reglamentuojami tame pačiame tarptautinio ar nacionalinio norminio teisės akto straipsnyje, neretai apie juos kartu kalbama ir teismų sprendimuose. Literatūroje pabrėžiama, kad: "ypač svarbus teismo, vykdančio teisingumą, pozityviosios atsakomybės klausimas baudžiamajame procese. Teismo nešališkumas baudžiamajame procese tiesiogiai susijęs su jo nepriklausomumu. Tai garantuoja teismo priimamo galutinio sprendimo – nuosprendžio (arba nutarties) baudžiamojoje byloje teisėtumą ir pagrįstumą".[48] Tačiau, šiame darbe bus bandoma juos panagrinėti atskirai, siekiant išsiaiškinti jų turinį, ir įgyvendinimo baudžiamajame procese ypatumus.

[43] "Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija", *supra note 3*.
[44] "Europos Taryba Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R(94) 12 valstybės narėms "Dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir vaidmens"(priimta Ministrų komiteto 1994 m. spalio 13 d. 518 ministrų pavaduotojų posėdyje)" [*žiūrėta 2018 m. vasario 2 d.*] https://www.lat.lt/naujienos/pranesimai/656.html
[45] "Committee of Ministers. Rec (2010)12 Judges: independence, efficiency and responsibilities" on 17 d. November 2010 m. [*žiūrėta 2018 m. kovo 29 d*.] https://rm.coe.int/16807096c1
[46] "European Charter on the Statute for Judges and Explanatory Memorandum" DAJ/DOC (98)/23 8-10 1998 Strasbourg, *[žiūrėta 2018 m. vasario 21 d.]* https://rm.coe.int/16807473ef
[47] "European Commision. The charter of fundamental rights of the European Union", on 1 d. December 2009 m. [*žiūrėta 2018 m. balandžio 28 d.]*
http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/flash/fl_416_en.pdf
[48] Raimundas Jurka ir kt., *Supra note 9:83*.

1.2. Teisėjų (teismų) nepriklausomumo principo samprata

Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę vienas iš reikšmingiausių ir svarbiausių nepriklausomos demokratinės valstybės uždavinių buvo sukurti ir įgyvendinti demokratinės valstybės teismų sistemą. Todėl, 1992 m. spalio 25 d. referendume Lietuvos piliečiai priimdami Lietuvos Respublikos Konstituciją pareiškė, jog teisingumą privalo vykdyti nepriklausomi teisėjai ir teismai. Konstitucijos 109 straipsnyje įtvirtinta, kad: "teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, o teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo". Konstitucijos 114 straipsnyje įtvirtinta, kad: "valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų ar piliečių kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą draudžiamas ir užtraukia įstatymo numatytą atsakomybę". Konstitucijoje aiškiai pabrėžiama, jog teismai vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti valstybėje egzistuojančios teisės įgyvendinimą ir garantuoti įstatymo viršenybę.

Teisėjų (teismų) nepriklausomumo principas – "tai konstitucinis teisingumo principas, demokratinėse valstybėse reiškiantis, kad teisėjai, prisiekusieji sprendžia teisminius ginčus įstatymų pagrindu ir tokiomis sąlygomis, kurios užkerta kelią bet kokiam pašaliniam poveikiui"[49]. Pažymėtinas itin svarbus KT indėlis, kuris savo ilgametėje praktikoje plėtoja teisėjo (teismo) nepriklausomumo principo turinį. Pasak V. Valančiaus, būtent KT, teisinės sistemos doktrinoje įtvirtino teisėjo ir teismo nepriklausomumo principą, bei padėjo pagrindus, visai šio principo sampratai, jo svarbos įtvirtinimui Lietuvos konstitucinėje doktrinoje[50]. Viename iš pirmųjų 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime KT įtvirtino, kad: „*teisėjo ir teismo nepriklausomumas – vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų*"[51]. KT nurodė, kad šis principas, „*tai vienas iš fundamentalių demokratinės valstybės bruožų, todėl šio principo privalu laikytis visose demokratinėse valstybėse, ir, kaip rodo istorinė patirtis, šio principo atsisakymas yra imanentinis totalitarinio ir autoritarinio režimo bruožas"*[52]. Toks požiūris leidžia teigti, jog teisėjo (teismo) nepriklausomumas reiškia kartu ir visos teismų sistemos nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamos ir vykdomosios valdžios, todėl valstybei atsiranda pareiga užtikrinti valdžių padalijimo principą. Konstitucijos 5 straipsnyje įtvirtinta, kad: "valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas". Iš to, išplaukia, jog kiekviena valdžia įgyvendinama per skirtingas institucijas, kurios pagal savo kompetenciją privalo veikti

[49] Энциклопедический юридический словаръ/ Под общ. Ред. В. Е. Крумских. 2 – е изд. Москва, 1998, с. 191.

[50] Virginijus Valančius, "Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principas ir konstitucinė justicija" (jurisprudencija 2000), 14.
https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3795/3580

[51] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. nutarimas Nr. 16/98", TAR.
http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta39/content

[52] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas Nr. 3/95", TAR.
http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta436/content

savarankiškai ir nepriklausomai viena nuo kitos, užtikrindama teisingumo vykdymą. Teismų įstatymo 2 straipsnyje, taip pat, išskiriami teisėjų (teismų) nepriklausomumo aspektai: teismai, vykdydami teisingumą yra nepriklausomi nuo kitų valstybės valdžios institucijų, pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų; kitų asmenų[53]. Pažymėtina, jog būtent išskirtinai teisminei valdžiai suteikta išskirtinė funkcija aiškinti teisę ir ją taikyti vykdant teisingumą.

Kaip jau minėta, nors šis principas įtvirtintas proceso įstatymuose (BPK 44 straipsnio 5 dalyje, CPK 21 straipsnyje), tačiau tik Teismų įstatymo 3 straipsnyje detalizuotas teisėjo nepriklausomumo turinys, nurodant, kad:

1) "Teisėjų nepriklausomumo garantijas bei teisėjų statusą nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija, šis ir kiti įstatymai bei kiti teisės aktai;
2) Teisėjai vykdydami teisingumą nepriklausomi nuo: proceso dalyvių, teismų administracijos, kitų teisėjų, valstybės valdžios institucijų, pareigūnų bei kitų asmenų. Teisėjams negali būti daromas joks politinis, ekonominis, psichologinis, socialinis spaudimas ar kitoks neteisėtas poveikis, kuris galėtų turėti įtakos jų sprendimams;
3) Niekas neturi teisės reikalauti, kad teisėjas atsiskaitytų dėl konkrečioje byloje priimto sprendimo;
4) Teisėjams suteikiamos socialinės garantijos, atitinkančios jų statusą ir užtikrinančios jų nepriklausomumą".

Teismų įstatymo 3 straipsnyje aiškiai įtvirtinta, kas gali daryti neigiamą poveikį teisėjų (teismų) nepriklausomumui. Todėl, galime drąsiai teigti, kad visuotinis teisėjo (teismo) nepriklausomumo principo pripažinimas abejonių nekelia, tačiau siekiant tinkamai jį taikyti, būtina atskleisti šio principo turinį. Pasak V. Krumskich'o, teisėjų (teismų) nepriklausomumo principas, tai konstitucinis teisingumo principas, kuris demokratinėse valstybėse reiškia, kad teisėjai teisminius ginčus sprendžia vadovaudamiesi tik įstatymu ir tik tokiomis sąlygomis, kurios užkerta kelią bet kokiam poveikiui iš šalies[54]. Tačiau, V. Valančius nurodo, kad daugelį metų visuomenėje vyravęs požiūris, kad: "teisėjas turi būti nepriklausomas tik bylos nagrinėjimo metu, tapatinant teismo nepriklausomumą tik su teisingumo vykdymu"[55], šiuolaikinėje visuomenėje nebetenka prasmės. Toks požiūris leidžia pernelyg supaprastintai vertinti šio principo esmę ir teigti, jog svarbiausia nepriklausomumo garantija – nesikišimas į konkrečios bylos nagrinėjimą[56].

[53] "Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas", *Supra note 34.*
[54] "Крумских В.Е. (Под общ. ред.) Знциклопедический юридический словарЪ/Москва". (1998).
[55] Virginijus Valančius, *supra note 16: 24-25.*
[56] *Ibid*

Teisėjo (teismo) nepriklausomumo principui suvokti svarbus KT nutarimas, kuriame išskiriami du pagrindiniai teismo (teisėjo) nepriklausomumo principo aspektai:

1) "teisėjo ir teismų, vykdančių teisingumą nepriklausomumas arba kitaip procesinis nepriklausomumas;

2) teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas"[57].

KT konstatavo, kad: *"procesinis nepriklausomumas <...> apimantis inter alia teismo savarankiškumą sprendžiant visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus <...> reiškia, kad tik pats teismas sprendžia kaip jam reikėtų nagrinėti bylą <...> teisėjas neprivalo jokiai valstybės institucijai ar pareigūnams aiškintis dėl savo nagrinėjamų bylų <...> teisėjo sprendimus proceso nustatyta tvarka gali peržiūrėti tik aukštesnės pakopos teismas",* kalbant apie teisminės valdžios institucijų nepriklausomumą, KT konstatavo, kad: *"teisėjas ir teismai nėra pakankamai nepriklausomi, jei neužtikrintas teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas. Pagal valdžių padalijimo principą visos valdžios yra savarankiškos, nepriklausomos, galinčios atsverti viena kitą. Teisminė valdžia, būdama savarankiška, negali būti priklausoma nuo kitų valdžių dar ir dėl to, kad ji vienintelė formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu. Tik būdama savarankiška, nepriklausoma nuo kitų valdžių, teisminė valdžia gali įgyvendinti savo funkciją – vykdyti teisingumą"*[58].

L. Štarienės nuomone, EŽTT savo jurisprudencijoje, taip pat, suformulavo teisėjo (teismo) nepriklausomumo sampratą ir pabrėžia, jog vertinant, ar buvo užtikrinta asmens teisė į nepriklausomą teismą, būtina atsižvelgti į šiuos pagrindinius aspektus:

1) teisėjų skyrimo būdas;
2) įgaliojimų trukmė;
3) garantijos nuo išorinio spaudimo;
4) išorinis (objektyvus) nepriklausomumas[59].

Pažymėtina, jog skirtingai nei EŽTT praktikoje, konstitucinėje jurisprudencijoje nėra pateikiama išsamus teisėjo (teismo) nepriklausomumo užtikrinimo sąlygų, o nustatomos tik esminės teisėjo materialinės ir socialinės garantijos.[60]

V. Mikelėnas išskiria šiuos pagrindinius elementus (formas), kurie sudaro teisėjų nepriklausomumą:

[57] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 16/98" TAR. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta368/content

[58] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. nutarimas Nr. 16/98" TAR. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta39/content

[59] Lijana Štarienė, *supra note 5:375*; Campbell and Fell v. the United Kingdom, 1984 m. birželio 28 d. sprendimas (pareiškimo Nr. 7819/77); Langborgen prieš Švediją, 1989 m. birželio 22 d. sprendimas (pareiškimo Nr. 11179/84)

[60] Toma Birmotienė, *supra note 19:261*.

1) teisėjas, spręsdamas bylas, vadovaujasi tik teise ir savo teisine sąmone ir yra laisvas nuo bet kokios išorinės įtakos (materialusis nepriklausomumas);

2) teisėjui būtina sudaryti darbo sąlygas, užtikrinančias, kad bylos bus sprendžiamos be jokios išorinės įtakos, o tik vadovaujantis teise ir teisine sąmone (asmeninis nepriklausomumas);

3) teisėjas turi teisę dalyvauti administruojant teisingumo sistemą (kolektyvinis nepriklausomumas);

4) teisėjas privalo būti laisvas nuo aukštesnės teismo valdžios ir nuo teismo, kuriame dirba, vadovų (vidinis nepriklausomumas)[61].

Kaip matyti, aiškinant teisėjo (teismo) nepriklausomumą, daugiausiai dėmesio skiriama teisėjo (teismo) nepriklausomumo garantijoms. Mokslinėje literatūroje šios garantijos dažniausiai skirstomos į teisėjų asmeninio nepriklausomumo garantijas ir teisminės valdžios institucines nepriklausomumo garantijas.[62] Šiame darbe teismų sistemos ir teisėjo nepriklausomumo garantijos, nors ir labai svarbios užtikrinant teisėjo (teismo) procesinį nepriklausomumą, nebus plačiai nagrinėjamos, nes jos išeina iš darbo temos ribų. Toliau, remiantis KT, EŽTT jurisprudencija bei mokslo doktrina, bus bandoma nagrinėti būtent procesinį teisėjo (teismo) nepriklausomumą.

Kalbant apie teisėjo (teismo) procesinio nepriklausomumo principą, baudžiamojo proceso teisinėje literatūroje išskiriami tokie pagrindiniai šio principo turinio aspektai:

1) "laikymasis tik įstatymo, neprieštaraujančio Konstitucijai;
2) teismo savarankiškumas sprendžiant visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus;
3) laisvas įrodymų vertinimas;
4) bylų teismingumo taisyklės;
5) instancinė teismų sprendimų apskundimo sistema;
6) atsakomybė, numatyta asmenims už trukdymą teismo posėdžiui"[63].

H. Šinkūno nuomone, labiausiai paplitęs būdas teisėjų (teismų) nepriklausomumo principo turiniui atskleisti teisės doktrinoje yra šio principo samprata, remiantis jo vidiniu ir išoriniu elementais.[64] Tokios pat nuomonės laikosi ir V. Nekrošius, jis taip pat išskiria vidinį ir išorinį elementus, kurie apibūdina teisėjų (teismų) nepriklausomumo principo turinį[65].

Toliau, šiame darbe bus remiamasi H. Šinkūno ir V. Nekrošiaus išskiriamais teisėjo nepriklausomumo principo elementais, nes būtent jie, mano nuomone iš esmės apima kitų autorių išskiriamus elementus. Todėl, toliau baigiamajame darbe, remiantis LAT ir EŽTT

[61] Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, *supra note 20:156.*
[62] Elena Masnevaitė, Haroldas Šinkūnas *Teismų nepriklausomumo samprata. Iš Lietuvos teisinės institucijos. Vilniaus universiteto vadovėlis.* (Vilnius: Registrų centras, 2011). 150-151
[63] Rima Ažubalytė ir Jolanta Zajančkauskienė *Baudžiamojo proceso teisė* (Vilnius: Mūsų Saulužė, 2006), 14.
[64] *Ibid 147*
[65] Pranas Kuconis, Vytautas Nekrošius *Teisėsaugos institucijos* (Vilnius: Justitia, 2001), 46-47.

praktika, taip pat moksline doktrina bus plačiau nagrinėjamas išorinis ir vidinis teisėjų (teismų) nepriklausomumas.

1.3 Teisėjų (teismo) nešališkumo principo samprata

„Nešališkumas – tai teisėjo (teismo) savybė, kuri lemia, ar realiai ir veiksmingai bus apsaugota ir apginta pažeista žmogaus laisvė, teisės ar privatumas“[66] – taip teisėjo nešališkumą apibūdino R. Merkevičius. Pagal dabartinį lietuvių kalbos žodyną, žodis „nešališkas“ reiškia – objektyvų[67], išankstinio nusistatymo ar suinteresuotumo nebuvimą. Pažymėtina, jog būtent teisėjo nešališkumas atspindi teisingumo ir teisingo teismo pradą. Asmens įsitikinimas nešališku teisėju (teismu), bei jo vykdomu teisingumu, yra pamatinis pasitikėjimo pagrindas teisine sistema.

Kaip jau minėta, nešališkumo principas yra konstitucinis teisės principas, pagal savo pobūdį priskiriamas tarpšakiniams principams, todėl, kad jis yra tiesiogiai įtvirtintas Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje, administraciniame procese (Administracinių bylų teisenos įstatymo 7 straipsnyje), baudžiamajame procese (BPK 44 straipsnyje 5 dalyje) ir civiliniame procese (CPK 21 straipsnyje).

Kalbant apie nešališkumo principą konstitucinėje doktrinoje, pastebėtina, jog KT nėra suformulavęs nuoseklios ir aiškios teismo nešališkumo sampratos. KT nutarime konstatavo: “*asmens konstitucinė teisė, kad jo bylą išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas, reiškia, kad asmens bylos negali nagrinėti teisėjas, dėl kurio nešališkumo gali kilti abejonių. Teisėjas nagrinėjantis bylą turi būti neutralus, o teismo nešališkumas, kaip ir teismo nepriklausomumas, yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingos bylos išnagrinėjimo, pasitikėjimo teismu sąlyga*.“[68] Štai kitame nutarime, KT konstatavo, kad: *“teisėjo teismų nepriklausomumas, taip pat jų nešališkumas yra užtikrinamas Konstitucijoje ir įstatymuose”*[69]. LAT taip pat pastebi, kad: “*teisės teorijoje teismo nešališkumo principas nėra aiškiai suformuluotas”, o teismų praktikoje šio principo esmė – teismas nagrinėjantis bylą negali rodyti bet kokio palankumo vienai iš šalių”*[70]. Pavyzdžiui, S. Trechselio nuomone, teismo nešališkumas

[66] Remigijus Merkevičius, *supra note 21:83.*
[67] https://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/SS/saliskas
[68] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 12 d. nutarimas Nr.15/99-34/99-42/2000” TAR. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta316/content
[69] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas Nr. 10/04-12/04-18/04A” TAR. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta226/content
[70] “Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-446/2009” TAR. http://eteismai.lt/byla/58302480644373/2K-446/2009

reiškia, kad teisėjai neturi veikti taip, kad skatintų vienos iš šalių interesus[71]. Kaip jau minėta, nors nešališkumas gali būti aiškinamas kaip nepriklausomumo principo sudėtinė dalis, čia jis nagrinėjamas kaip savarankiškas baudžiamojo proceso principas.

Pastebėtina, jog teisėjo (teismo) nešališkumo principas itin svarbus baudžiamajame procese, kuriame paprastai sprendžiamas pažeistų žmogaus teisių (nukentėjusiojo), taip pat kaltinamojo teisių suvaržymo byloje klausimas. "Nešališkumo principas – tai konstitucinis principas, kurio reikalavimais būtina vadovautis visame baudžiamajame procese, nesvarbu, kokia šio proceso stadija. Šis principas yra viena iš sąlygų siekiant užtikrinti teisingą (tinkamą) procesą, garantuojantį asmens pasitikėjimą valstybe ir jos įgaliotomis institucijomis."[72] Šis principas reiškia, jog tiriant ar nagrinėjant baudžiamąją bylą su proceso šalimis turi būti elgiamasi vienodai, kad procesą vykdantys subjektai nebūtų suinteresuoti vienai iš šalių priimti palankaus sprendimo ar kitaip nesudarytų prielaidos suabejoti jų veiklos objektyvumu[73]. Teismo nešališkumas baudžiamajame procese suprantamas kaip garantija, jog kaltinimo, gynybos įrodymai būtų patikrinti objektyviai, visapusiškai, abiem bylos šalims užtikrinant teises rungimosi procese. Tik nešališkas teismas įvertinęs surinktus įrodymus, teisingai nustatęs faktines bylos aplinkybes gali tinkamai pritaikyti įstatymą, kvalifikuoti nusikalstamą veiką, pripažinti asmenį kaltu ar jį išteisinti.

Kalbant apie teisėjo (teismo) nešališkumo principą, baudžiamojo proceso teisinėje literatūroje išskiriami šie pagrindiniai jo turinio elementai:

1) "teisėjas (teismas) neturi vykdyti kitų baudžiamojo proceso funkcijų, išskyrus teisingumo vykdymą;
2) teisėjas (teismas) turi būti subjektyviai nešališkas, t. y. nė vienas teisėjas neturi asmeniškai turėti išankstinio nusistatymo ar būti tendencingas;
3) teisėjas (teismas) turi būti objektyvus, t. y. jo veiksmai proceso metu turi nekelti jokių abejonių dėl nešališkumo"[74].

Literatūroje nurodoma, kad teisėjo (teismo) nešališkumą sudaro du pagrindiniai turinio aspektai: 1) subjektyvusis nešališkumas ir 2) objektyvusis nešališkumas[75].

EŽTT atskleisdamas šio principo turinį taip pat išskiria du pagrindinius teismo nešališkumo aspektus. EŽTT sprendimuose *Incal prieš Turkiją, Pullar prieš Didžiąją Britaniją, Thomann prieš Šveicariją ir kt.* teismas nurodo, kad visų pirma, teismas turi "subjektyvųjį nešališkumą, kuriam svarbus asmeninis teisėjo santykis su konkretaus proceso šalimi ir kuris bendrausiu

[71] Stefan Trechsel, s*upra note 23:61*.
[72] Raimundas Jurka ir kt., s*upra note 9:78.*
[73] *Ibid*
[74] Rima Ažubalytė ir Jolanta Zajančkauskienė, *supra note 63:13-14*.
[75] Lijana Štarienė, *supra note 5:385*; Stefan Trechsel, s*upra note 23:62.*

požiūriu reiškia, kad nė vienas teismo kolegijos (sudėties) narys negali turėti asmeninio išankstinio nusistatymo, suinteresuotumo ar būti tendencingas" ir antra, teismas turi "objektyvųjį nešališkumą, kuris, lemiamą dėmesį kreipdamas į proceso funkcijas ir organizaciją, įpareigoja teismą pateikti pakankamas garantijas, pašalinančias bet kokią su teismo nešališkumu susijusią abejonę"[76]. Pastebėtina, jog šiuos nešališkumo aspektus EŽTT kildina iš EŽTK 6 straipsnio 1 dalies, kurioje įtvirtinta, kad: "asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų <....> bešališkas teismas".

LAT, aiškindamas nešališkumo principą užtikrina, jog šis aiškinimas atitiks EŽTK 6 straipsnio 1 dalies aiškinimą. LAT pabrėžė, jog nešališkumas turi du pagrindinius turinio aspektus:

1) pirma, teismas turi būti subjektyviai nešališkas, t. y. nė vienas teisėjas negali asmeniškai turėti išankstinio nusistatymo ar būti tendencingas. Asmeninis nešališkumas preziumuojamas, jei nėra tam tikrų prieštaraujančių įrodymų;
2) antra, teismas turi būti nešališkas objektyviąja prasme, t. y. turi pateikti pakankamas garantijas, pašalinančias bet kokią su tuo susijusią abejonę. Vertinant objektyviuosius aspektus, turi būti nustatyti realūs faktai, keliantys abejonių dėl teisėjo nešališkumo.[77]

Apibendrintai galime pasakyti, jog tiek EŽTT, tiek LAT vienodai aiškina subjektyvųjį ir objektyvųjį nešališkumo principo turinio aspektus. Teisėjo (teismo) nešališkumo principo tinkamas aiškinimas ir taikymas vienareikšmiai svarbus garantuojant asmens teisę į teisingą ir nepriklausomą teismą ir bylos nagrinėjimą. Todėl, toliau šiame darbe remiantis EŽTK 6 straipsnio 1 dalimi ir BPK 58 straipsnio analize, EŽTT ir LAT praktika, taip pat, moksline doktrina, bus nagrinėjamas subjektyvusis ir objektyvusis teisėjų (teismų) nešališkumas.

[76] Remigijus Merkevičius "Teismo nešališkumo principo samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje" (Vilnius universitetas Teisė, 2010),76, 70 http://www.journals.vu.lt/teise/article/viewFile/224/174

[77] Irma Randakevičienė, *Kasacinio teismo jurisprudencija Baudžiamojo proceso teisė 1995-2005 m.,* (Vilnius: Registrų centras, 2006), 40

2. TEISĖJŲ (TEISMŲ) NEPRIKLAUSOMUMO PRINCIPO REALIZAVIMO IR TAIKYMO PROBLEMOS BAUDŽIAMAJAME PROCESE

2.1 Išorinis teisėjų (teismų) nepriklausomumas

Kaip jau minėta anksčiau, siekiant ištirti teisėjo (teismo) nepriklausomumą toliau bus nagrinėjamas išorinis ir vidinis teisėjo (teismo) nepriklausomumas.

"Išorinis teisėjų nepriklausomumas – tai įstatyme įtvirtintų ir teisėjams suteikiamų garantijų sistema, apsauganti vykdančius teisingumą teisėjus nuo bet kokio poveikio iš šalies ir turinti užtikrinti, kad teisėjas vykdys teisingumą vadovaudamasis tik įstatymu, nes tik pašalinių asmenų neįtakojamas teisėjas gali užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės teisę į sąžiningą ir tinkamą teismo procesą"[78]. Visuotinai pripažįstama, jog teismas teisingumą vykdo vadovaudamasis teise ir įstatymo viršenybe. Draudžiamas bet koks įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios kišimąsias į teismų veiklą tam, jog nebūtų pažeistas teismų nepriklausomumas. Tai reiškia, kad turi būti sukurta tokia teismų sistema, kuri teisėjus apsaugos nuo bet kokio poveikio iš šalies ir tokia teisėjų sistema, kuri sukurtų sąlygas sąžiningam teismo procesui. Pastebėtina, jog išorinio teisėjų (teismų) nepriklausomumo garantijos buvo daugybės rekomendacijų, nuomonių, direktyvų objektas[79]. Jomis yra siekiama užtikrinti tinkamą pusiausvyrą tarp teismų savivaldos ir būtinos teismų atskaitomybės, siekiant išvengti neigiamo valdymo poveikio teismų sistemai.

KT yra išaiškinęs, kad: "teisėjai nėra pakankamai nepriklausomi, jei neužtikrintas teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas ir tik būdama savarankiška, nepriklausoma nuo kitų valdžių, teisminė valdžia gali įgyvendinti savo funkciją – vykdyti teisingumą"[80] Šiuo aspektu, yra būtina užtikrinti teisminei valdžiai autonomiją ir tinkamai įgyvendinti valdžių padalijimo principą, nes tik tokiu atveju, bus sudaromos sąlygos nepriklausomam teisėjui (teismui).

Apžvelgus LAT praktiką pastebėtina, kad praktikoje šiuo klausimu taip pat laikomasi griežtos pozicijos, pabrėždamas, kad teisėjų ir teismų nepriklausomumo principas ne tik draudžia kištis į teisėjų ir teismų veiklą, bet ir įpareigoja teisėjus, nagrinėjančius bylas nepasiduoti valdžios ar valdymo institucijų, pareigūnų, visuomenės bei atskirų asmenų įtakai. Kasatorius baudžiamojoje byloje teigia, kad: "*kad byloje yra Seimo narės R. Baškienės <..> raštas, taip pat*

[78] Haroldas Šinkūnas, *supra note 17:82.*
[79] Pvz: Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas, *supra note 34;* Toma Birmotienė, *supra note 19:261.* http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/01/ktb_2013-3-31_.pdf
[80] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 16/98" TAR. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta368/content

Policijos departamento <...> raštas, kurie, anot kasatoriaus, patvirtina, kad buvo daromas neteisėtas poveikis ir spaudimas šią bylą nagrinėjusiems tyrėjams bei ją kontroliavusiems prokurorams: Seimo narė, galbūt tenkindama savo asmeninius interesus, pažeisdama Konstitucijos 29, 114 straipsnių nuostatas, darė tiesioginį spaudimą tyrėjams, prokurorams ir tai galbūt lėmė apkaltinamojo nuosprendžio priėmimą". <...> LAT teisėjų kolegija su tokiais kasatoriaus argumentais nesutiko ir skundą atmetė, nes nenustačius konkrečių duomenų byloje, nebuvo jokio pagrindo manyti, kad ikiteisminis tyrimas ar bylos nagrinėjimas teisme galėjo būti nepriklausomas. Teismas baudžiamojoje byloje konstatavo, kad: *"tam tikrų pareigūnų domėjimasis baudžiamaisiais procesais, baudžiamųjų bylų aplinkybėmis savaime nereiškia, kad ikiteisminio tyrimo subjektai ir teismai negali sąžiningai vykdyti savo procesinių funkcijų. Kokių nors politikų ar kitų pareigūnų kišimasis galėtų būtų vertinamas kaip esminių baudžiamojo proceso principų pažeidimas, turėjęs įtakos teismų priimtų sprendimų teisėtumui bei pagrįstumui, tik nustačius, kad dėl tokio kišimosi netinkamai buvo atliekami proceso veiksmai, varžomos proceso dalyvių teisės, priiminėjami nepagrįsti procesiniai sprendimai"*[81].

EŽTT byloje *Stran ir Stratis Andreadis prieš Graikiją* aiškiai konstatavo, kad įstatymo viršenybės principas ir teisingo proceso principas prieštarauja bet kokiam įstatymų leidžiamosios valdžios kišimuisi į teisingumą, siekiant paveikti teisminį procesą. Teismas turi būti nepriklausomas tiek nuo įstatymų leidžiamosios, tiek ir nuo vykdomosios valdžios[82]. Byloje *Beaumartin prieš Prancūziją*, konstatuota, kad pagal EŽTK 6 straipsnio 1 punkto prasmę „teismas" gali būti tik organas, kuriam priklauso visa jurisdikcija ir kuris atitinka tokius reikalavimus kaip nepriklausomumas nuo vykdomosios valdžios, taip pat nuo bylos šalių[83].

EŽTT nuomone, siekiant užtikrinti tinkamą nepriklausomumo principo veikimą, yra labai svarbu nustatyti ar skiriami teisėjai ir (ar) kiti kolegijos nariai, nebuvo kaip nors siejami ar tiesiogiai su įstatymo leidžiamosios ar vykdomosios valdžios institucijomis. Todėl, užtikrinant teismo nepriklausomumą ypač svarbi teisėjų padėtis: jei vyriausybė ar kitos vykdomosios valdžios institucijos gali teisėjus bet kuriuo metu atleisti iš darbo, tai jų institucinis nepriklausomumas neužtikrinamas; be to jei teismai ar tiesioginiai teisėjai kontroliuojami ar yra pavaldūs neteisminėms institucijoms, tai gali lemti Konvencijos 6 straipsnio pažeidimą. Štai EŽTT byloje *Campbell ir Fell prieš Jungtinę Karalystę,* konstatavo, kad teismo nepriklausomumo nepažeidžia vien tas faktas, kad teismo narius yra paskyrusi vykdomoji institucija. Teismas pažymi, kad vykdomosios valdžios, dalyvavimas skiriant teisėjus, nesuderinamas su EŽTK 6 straipsnio 1 dalimi, kai nesuderinama valstybėje naudojama teisėjų

[81] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2014 m. birželio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-304/2014" TAR, http://eteismai.lt/byla/249222084709678/2K-304/2014

[82] "Stran ir Stratis Andreadis prieš Graikiją 1994 m. lapkričio 21 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 22/1993/417/496).

[83] "Beaumartin prieš Prancūziją 1994 m. lapkričio 11 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 15287/ 89).

skyrimo praktika kaip visuma[84]. Teismas praktikoje yra pabrėžęs, jog žymiai svarbiau, kad paskirtas asmuo vykdytų teisėjo pareigas remdamasis įstatymu ir savo individualiais sugebėjimais. Be to pagal įstatymą, jam negali būti duodami jokie nurodymai iš šalies.

Šio aspekto svarbą pažymėjo ir EŽTT byloje *Incal prieš Turkiją,* nurodydamas*,* vykdydami savo pareigas, teisėjai yra nepriklausomi, jie priima sprendimą pagal savo vidinį įsitikinimą vadovaudamiesi įstatymais. Teismas konstatavo, jog teisėjai turi būti nepriklausomi ir jokia institucija negali jiems suteikti nurodymų, dėl jų teisminės veiklos, arba įtakoti juos vykdant savo pareigas. EŽTT sprendime, byloje *Baka prieš Vengriją* teismas konstatavo, jog teismų nepriklausomumo principas tai nėra tik santykis, susijęs su įstatymų vykdomąja ir leidžiamąja valdžia. Teismas pabrėžė, kad su teismų nepriklausomumu susijęs ir teisingumas. Teisėjai negali būti įpareigojami atlikti vienus ar kitus procesinius veiksmus atitinkamų asmenų naudai, jų taip pat negali įtakoti nei išorinės, nei vidinės jėgos[85].

Pažymėtina, kad teismu turi pasitikėti ir visuomenė, ir konkrečiame procese baudžiamojon atsakomybėn traukiamas asmuo, todėl vertinant, ar abejonė teismo nepriklausomumu yra pagrįsta, svarbi ne tik visuomenės, bet ir kaltinamojo pozicija, tačiau kaltinamojo nuomonė nėra ir negali būti absoliuti ar lemianti išvadą dėl teismo nepriklausomumo"[86]. Pritarčiau, R. Merkevičiaus nuomonei, kad teisėjo (teismo) nepriklausomumas sujungia tiek asmeninį, tiek dalykinį teisėjo nepriklausomumą, kurie kartu padeda teisėjui procesinį sprendimą priimti laisvai[87].

Taigi, išorinis teisėjo (teismo) nepriklausomumas yra skiriamas į dalykinį ir asmeninį nepriklausomumą. Dalykinis teisėjo (teismo) nepriklausomumas reiškia, jog yra draudžiamas bet koks poveikis iš šalies, siekiant paveikti teisėją ar jo priimamus sprendimus. Asmeninis teisėjo nepriklausomumas yra siejamas su įvairiomis teisėjų garantijomis ir jis reiškia, jog teisėjui yra privaloma sudaryti tinkamas darbo sąlygas, kurios pašalintų bet kokį poveikį teisėjams ar jų priimamiems sprendimams. Asmeninis teisėjo nepriklausomumas yra nagrinėjamas analizuojant šiuos aspektus: 1) ,,teisėjų korpuso formavimo tvarką; 2) teisėjo įgaliojimų trukmės garantijas; 3) teisėjo profesinės karjeros garantijas; 4) teisėjo asmens neliečiamumo garantijas; 5) teisėjo socialinio (materialinio pobūdžio garantijos)"[88]. Šios garantijos, kaip jau minėta, nėra šio darbo objektas, nes jas reguliuoja ne proceso įstatymai.

"Dalykinis teisėjų nepriklausomumas reiškia, kad vykdančių teisingumą teisėjų atžvilgiu yra draudžiamas, bet koks byloje dalyvaujančių asmenų, valstybės, valdžios ir valdymo institucijų,

[84] "Campbell ir Fell prieš Jungtinę Karalystę 1984 m. birželio 28 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 7819/77;7878/77).
[85] 'Baka prieš Vengriją 2016 m. birželio 23 d. sprendimas" (pareiškimo Nr.20261/12).
[86] Remigijus Merkevičius, *supra note 21:69.*
[87] *Ibid*
[88] Haroldas Šinkūnas, *supra note 17:94.*

politinių partijų, verslo grupių ar kitokių jėgų poveikis, pirmiausia, nurodymų teisėjui, kaip nagrinėti bylą, davimas, prašymas, raginimai, kitoks kišimasis į teisingumo vykdymo procesą[89]. Atsakomybė už kišimąsi į teisėjo (teismo) darbą numatyta ir Teismų įstatymo 46 straipsnyje, kuriame įtvirtinta, kad: "draudžiama daryti neteisėtą poveikį teisėjui, siekiant turėti įtakos bylos eigai ar baigčiai. Asmenys, kurie savo veiksmais ar neveikimu trukdo teismui vykdyti teisingumą, neteisėtai daro poveikį bylos eigai ar baigčiai, atsako įstatymų nustatyta tvarka[90]".

Griežčiausia, baudžiamoji atsakomybė už poveikį teisėjui yra numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso[91] (toliau – BK) 231 straipsnio 1 dalyje "tas, kas bet kokiu būdu trukdė teisėjui, prokurorui, ikiteisminio tyrimo pareigūnui, advokatui arba Tarptautinio baudžiamojo teismo ar kitos tarptautinės teisminės institucijos pareigūnui atlikti su baudžiamosios, civilinės, administracinės arba tarptautinės teisminės institucijos bylos tyrimu ar nagrinėjimu susijusias pareigas arba trukdė antstoliui vykdyti teismo sprendimą, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.". Pažymėtina, jog nepaisant gresiančios baudžiamosios atsakomybės atsiranda asmenų, kurie bando daryti poveikį teisėjams. Pastebėtina, jog trukdymas teisėjui atlikti savo pareigas nebūtinai turi pasireikšti tiesiogiai. Pavyzdžiui, teismų praktikoje tam tikras teisėjui poveikis gali pasireikšti ir kitais veiksmais pvz – kyšio davimu. Štai asmuo buvo nuteistas už tai, kad pažadėjo duoti ir per du kartus perdavė teisėjui R. S. 9267 eurų kyšį. Pinigai buvo skirti, kad teisėjas pasinaudodamas savo pažintimi su Vilniaus apygardos Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininku, paveiktų jį, jog būtent teisėjas R. S. būtų paskirtas į trijų teisėjų kolegiją, apeliacine tvarka nagrinėsiančia L. J. baudžiamąją bylą.[92]

Procesinė atsakomybė už trukdymą baudžiamajam procesui numatyta BPK 259 straipsnio 1 dalyje, kurioje įtvirtinta, kad: "kaltinamasis, kuris nepaisydamas teisiamojo posėdžio pirmininko įspėjimo vėl pažeidžia posėdžio tvarką ar parodo nepagarbą teismui, teismo nutartimi gali būti laikinai arba visam laikui pašalintas iš posėdžio salės".

Pažymėtina, jog teisėjui (teismui) darbo kritika ir (ar) priimtų sprendimų vertinimas – nuolatinė teisėjų gyvenimo dalis, ypač jeigu kalbama apie itin didelio visuomenės ir žiniasklaidos dėmesio sulaukusias bylas. Tačiau, V. Valančius nuomone, kas galima eiliniam piliečiui ar žurnalistui, nederėtų politikui[93]. Ir nors teisėjo (teismo) sprendimų kritika nėra draudžiama, tačiau aukšto rango politikų skverbimasis į teismų darbą ir kalbėjimas apie būsimus

[89] Haroldas Šinkūnas, *supra note 17:83.*
[90] Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas, *supra note 34.*
[91] "Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas", *Valstybės Žinios* 89-2741, (2000).
[92] BNS "Už kyšininkavimą nuteistas buvęs teisėjas R. Skirtūnas į kalėjimą nesės" Delfi, birželio 9 d. 2015 m. [*žiūrėta 2018 m .vasario 5 d.]* https://www.delfi.lt/news/daily/law/uz-kysininkavima-nuteistas-buves-teisejas-r-skirtunas-i-kalejima-neses.d?id=68198612
[93] Virginijus Valančius *supra note 16:12.*

teismų sprendimus, viena iš rimtesnių problemų Lietuvoje, kurios dėka ne tik paneigiama demokratinio valdžių atskyrimo principo reikšmė, bet kartu gali būti vertinama kaip asmens teisės į nepriklausomą teismą pažeidimas. Pavyzdžiui, EŽTT bylose *Daktaras prieš Lietuvą, Paulikas prieš Lietuvą,* bylų aplinkybės buvo komentuojamos viešoje erdvėje, kur Generalinis prokuroras ar Seimo nariai pareiškė savo asmeninę poziciją nagrinėjamos bylos klausimais, taip sudarydami visuomenėje prieštaringą nuomonę apie kaltinamus asmenis, nors bylos dar tik buvo pradedamos nagrinėti teisme.[94] Nors dažniausiai, poveikio teismui kontekste diskutuojama apie galimą neleistiną poveikį teisėjui (teismui), kai jis aršiai, ne visada korektiškai, aukštas pareigas užimančių politikų, kritikuojamas dėl tam tikrų sprendimų, arba politikai išsako savo nuomonę apie būsimus sprendimus byloje, tačiau diskutuotina ir priešinga situacija, kai, pavyzdžiui, reaguodama į Vilniaus miesto apylinkės teismo apkaltinamąjį nuosprendį tarnybos įgaliojimus viršijusiam ir piktnaudžiavusiam tarnybine padėtimi policijos pareigūnui, Lietuvos Respublikos Seimo narė D. Šakalienė "teisėjui dėkojo, už tai, kad šis nuteisė policijos pareigūną"[95]. Todėl, reikėtų sutikti su teisėjos R. Jansen, nuomone, kuri pažymėjo, kad skleidžiama apie teismo veiklą informacija gali kelti pavojų nepriklausomam teismo procesui dviem būdais: neapgalvotas išankstinis bylos aplinkybių skelbimas gali turėti neigiamą įtaką teisingai išnagrinėti bylą, o per visuomenės informavimo priemones daromas visuomenės spaudimas teismui proceso metu gali lemti būsimą teismo sprendimą[96].

Reikėtų sutikti su V. Nekrošiaus nuomone, kad: "komentarų dėl vykstančio proceso politikai turėtų vengti maksimaliai – dėl to kaip turėtų būti sprendžiama byla"[97]. Apibendrinant tai, kas pasakyta, kad ne tik politikai neturėtų vertinti teisėjų darbo, tačiau ir žurnalistai turi informuoti visuomenę apie teisėjų (teismų) darbą atsakingai.

Kitas, svarbus dalykinio teisėjo nepriklausomumo aspektas yra tas, kad: "joks teisėjas vykdydamas teisingumą nėra ir negali būti pavaldus jokiam kitam teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame jis dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui".[98] Iš to, galima daryti išvadą, kad dalykinis teisėjų (teismų) nepriklausomumas

[94] PVZ: "Daktaras prieš Lietuvą 2001 m. spalio 10 d. sprendimas" (pareiškimo Nr.42095/98); "Paulikas prieš Lietuvą 2017 m. sausio 24 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 5743509).

[95] Dainius Sinkevičius,"Seimo narė teisėjui dėkojo už tai, kad šis nuteisė policininką" Delfi, kovo 2 d. 2018 m.[*žiūrėta 2018 m.kovo 30 d.*] https://www.delfi.lt/video/aktualijos/seimo-nare-teisejui-dekojo-uz-tai-kad-sis-nuteise-policininka.d?id=77318519#Z3RNqkkx

[96] Goda Ambrasaitė, *Teismo nepriklausomumas ir visuomenės pasitikėjimas teismu* (Vilnius; Justitia 2000), Nr. 6 (12)

[97] BNS "V. Nekrošius: politikai turi maksimaliai vengti komentarų apie vykstančius teismo procesus" Delfi, rugpjūčio 23 d. 2010 m., [*žiūrėta 2018 m. vasario 25 d.*] https://www.delfi.lt/news/daily/law/vnekrosius-politikai-turi-maksimaliai-vengti-komentaru-apie-vykstancius-teismo-procesus.d?id=35747259

[98] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas Nr. 10/04-12/04-18-04A" TAR. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta226/content

apima ne tik bylos šalių, bet ir teismo pirmininko bei kitų teisėjų poveikio ar įtakos draudimą teisėjui. Pažymėtina, jog teismas privalo atsižvelgti į aukštesnės instancijos teismo nurodymus, išdėstytus sprendime grąžinti bylą žemesnės instancijos teismui nagrinėti iš naujo. BPK 386 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad: "kasacinės instancijos teismo nurodymai yra privalomi teisme, iš naujo nagrinėti bylą, tačiau kasacinės instancijos teismas neturi teisės iš anksto nustatyti išvadų, kurias gali padaryti teismas iš naujo nagrinėdamas bylą". Tai įtvirtinta ir CPK 326 ir 359 straipsniuose.

Teisėjas taip pat negali būti pavaldus proceso šaliai. Pavyzdžiui, EŽTT byloje *Sramek prieš Austriją* konstatavo, kad vienas iš teismo narių savo profesinėje veikloje buvo pavaldus vienai iš bylos šalių ir kad: *"teismo proceso dalyviai galėjo pagrįstai suabejoti tokio teismo nario nepriklausomybe. Tokie atvejai griauna demokratinėje visuomenėje būtiną pasitikėjimą teismu"*[99].

Bene svarbiausias ir daugiausiai teismų praktikoje aptarinėjamas aspektas – ar teismas turi būti ne tik nepriklausomas, tačiau ir išoriškai vertinamas kaip nepriklausomas? Tai skamba tarsi retorinis klausimas, kuris verčia šiuo aspektu kalbėti plačiau. Pažymėtina, jog bylos nagrinėjimo metu ir viso proceso metu turi būti pašalintos bet kokios abejonės dėl teisėjo (teismo) nepriklausomumo.

Pavyzdžiui, daugeliui gali kilti abejonių dėl teisėjo (teismo) nepriklausomumo tuo atveju, kai pats to paties teismo pirmininkas kuris, baudžiamojoje byloje yra kaltinamojo ar nukentėjusiojo pozicijoje. Tai atspindi Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos priimta nutartis, kurioje teismas nustatė, kad: *"susipažinus su baudžiamąja byla, nustatyta, kad joje nukentėjusiaisiais yra pripažinti A. M., ilgametis Kauno apygardos teismo teisėjas ir pirmininkas bei jo sutuoktinė M. M. <...>* Teismas įvertinęs visas byloje esančias aplinkybes konstatavo: *"nors nurodyta aplinkybė pati savaime ir nereiškia <....> dirbančių teisėjų <...> suinteresuotumo bylos nagrinėjimo baigtimi (rezultatais), tačiau, byloje nusikalstamų veikų padarymu kaltinamiems asmenims gali kelti abejonių, ar bylą nagrinėti turintys <...> teismo teisėjai, kurių daugelio vadovu yra buvęs nukentėjusiuoju pripažintas A. M., nėra susiformavę išankstinės ir galimai jiems nepalankios nuomonės dėl baudžiamosios bylos baigties (rezultatų). Be to, nurodyta aplinkybė tiek dėl proceso dalyvių asmenybių, tiek ir dėl baudžiamosios bylos pobūdžio abejonių <...> teismo nepriklausomumu gali sukelti ir objektyviam, pašaliniam, niekaip nei su proceso dalyviais, nei su jame sprendžiamais klausimais nesusijusiam stebėtojui"*[100]. Teismas konstatavo, kad: *"nors teismas, vykdydamas teisingumą yra*

[99] Virginijus Valančius *supra note 16:48*

[100] "Kauno apygardos teismas 2016 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-201-579/2016" TAR. http://eteismai.lt/byla/213265478048302/1A-201-579/2016

visiškai nepriklausomas, tačiau egzistuojant pirmiau nurodytoms aplinkybėms ir siekiant pašalinti bet kokias galimas abejones bylą nagrinėjančių teisėjų nešališkumu, kad nei byloje dalyvaujantiems asmenims, nei visuomenėje nekiltų nepagrįstų teisėjų darbo vertinimų, o tuo pačiu siekiant užtikrinti teisingumo interesus, yra tikslinga bylą perduoti nagrinėti kitam apygardos teismui"[101]. BPK 229 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, siekiant užtikrinti svarbius valstybės saugumo, viešosios tvarkos ar teisingumo interesus, baudžiamoji byla gali būti perduota iš teismo, kuriam ji teisminga, kitam teismui. Atkreiptinas dėmesys, jog teismingumo taisyklių pažeidimas yra pripažįstamas absoliučiu nuosprendžio naikinimo pagrindu. Įstatymų leidėjas įtvirtino, svarbų momentą, kad perduoti bylą kitam teismui galima iki to momento, kol ji nebuvo pradėta nagrinėti posėdyje. Tačiau šią įstatymų leidėjo nuostatą reikėtų vertinti atsargiai, nes susidaro įspūdis, kad jeigu byla pradėta nagrinėti, bylos negalima perduoti nagrinėti kitam teismui? Ar tokia įstatymų leidėjo nuostata teisinga? Ar nepažeidžiama asmens konstitucinė teisė į nepriklausomą ir nešališką bylos nagrinėjimą? Manyčiau, kad tokia įstatymų leidėjo nuostata yra abejotina.

Dar vienas svarbus teisėjo (teismo) nepriklausomumo aspektas susijęs su teisėjo (teismo) nepriklausomumu tai – BPK 299 straipsnyje įtvirtinta teisėjų pasitarimo ir balsavimo tvarka. Įstatymų leidėjas įtvirtino, jog pagrindinis šio straipsnio tikslas tai – išnagrinėtoje byloje tinkamai priimti sprendimą. Teisėjų pasitarimo ir balsavimo slaptumas, numatytas BPK 299 straipsnyje, taip pat yra viena iš priemonių, užtikrinančių teisėjų nepriklausomumo garantijas, kaip ir teisėjo kaip liudytojo imunitetas, įtvirtintas BPK 80 straipsnio 2 dalyje: "kaip liudytojas negali būti apklausimas teisėjas – apie teismo pasitarimų kambario paslaptį".

Kaip jau minėta, teisėjui (teismui) nagrinėjančiam bylą, negali būti daromas joks poveikis. Teisėjo (teismo) darbas turi būti organizuojamas taip, kad neatsirastų jokių galimybių turėti įtakos teismo sprendimo priėmimui. Kiekvieno dalyvaujančio bylos nagrinėjime teisėjo nuomonė yra savarankiška ir nepriklausoma. Todėl, kiekvienu atskiru svarstomu klausimu, kiekvieno teisėjo nuomonė turi būti išklausyta, jog esant skirtingai aiškinamoms teisės normoms, jų kolizijai ar teisinei spragai, baudžiamojoje byloje būtų nustatyta tiesa ir priimtas teisingas sprendimas. Dar daugiau, teismo posėdžio pirmininko pareiga užtikrinti laisvą ir nepriklausomą svarstymą, kad kiekvienas teisėjas priimtų sprendimą vadovaudamasis savo sąžine, remdamasis įstatymu ir baudžiamosios bylos medžiaga, ištirta teisiamojo posėdžio metu[102]. Pažymėtina, jog slaptas teisėjų pasitarimas ir balsavimas, priimant nuosprendį, vyksta dėl klausimų, kurie turi atsispindėti nuosprendyje. Priimant nuosprendį klausimai išsprendžiami balsų dauguma. BPK

[101] "Kauno apygardos teismas 2016 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-201-579/2016" TAR, http://eteismai.lt/byla/213265478048302/1A-201-579/2016

[102] Gintaras Goda ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras V-XI dalys (221-461 straipsniai*) (Vilnius: Teisnės informacijos centras, 2003) 189

299 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad "pirmas balsuoja mažiausią teisėjo darbo stažą turintis teisėjas. Teisiamojo posėdžio pirmininkas, nesvarbu, koks jo turimas teisėjo darbo stažas, balsuoja paskutinis". Įstatymų leidėjas įpareigoja teisiamojo posėdžio pirmininką balsuoti paskutinį, taip numatant papildomą svarstant ar balsuojant teisėjų nepriklausomumo garantiją[103]. Įstatymų leidėjas neleidžia teisėjams atsisakyti balsuoti ar susilaikyti, tačiau taip pat nereikalauja vienbalsiškumo. Pavyzdžiui, jeigu buvo pateikti du skirtingi svarstytino klausimo išsprendimo būdai, kiekvienas iš jų svarstomas jų pateikimo svarstymui eilės tvarka, teisėjui pasiūlant dėl kiekvieno klausimo išsakyti savo nuomone ir dėl kiekvieno iš jų priimti atskirą sprendimą.[104] Tačiau, vis tik vieną galimybę susilaikyti nuo balsavimo teisėjui įstatymų leidėjas numato – jeigu teisėjas balsavo prieš kaltinamojo pripažinimą kaltu. Kaip jau minėta, kiekvieno dalyvaujančio bylos nagrinėjime teisėjo nuomonė yra savarankiška ir nepriklausoma, todėl reikalavimas "spręsti tą klausimą, kuris prieštarautų vidiniam teisėjo įsitikinimui, pažeistų principą vertinti įrodymus vadovaujantis savo vidiniu įsitikinimu ir dėl to nukentėtų teisingumas"[105]. Pastebėtina, jog įstatymų leidėjas taip pat numato galimybę teisėjui išreikšti atskirąją nuomonę. BPK 299 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta, kad atskiroji nuomonė tai – teisėjo nesutikimas su su kitų teisėjų nuomone svarstomu klausimu. Todėl, teisėjas turi galimybę pareikšti atskirąją nuomonę ir nurodyti pagrįstus motyvus, kodėl nesutinka su kitų teisėjų išdėstytais motyvais ir sprendimu. Jeigu pareiškiamos dviejų teisėjų iš trijų nuomonės tokiu atveju tai tampa teismo sprendimu. Nors atskiroji nuomonė teisinės reikšmės proceso dalyviams neturi, ji yra viena iš teisėjų nepriklausomumo garantijų.

Teisėjo nepriklausomumas reiškia, kad spręsdamas bylas ar priimdamas sprendimus teisėjas privalo vadovautis tik įstatymu ir savo teisine sąmone. Todėl, kitas svarbus teisėjo (teismo) nepriklausomumo aspektas, tai savarankiškų sprendimų priėmimas viso proceso metu, ir galutinio sprendimo byloje priėmimas Lietuvos Respublikos vardu. Teisėjo (teismo) priimtas ir įsiteisėjęs teismo sprendimas, laikomas galutiniu šalių ginčo išsprendimo rezultatu. Sprendimas laikomas teisėtu, jeigu jis priimtas nepriklausomai, vadovaujantis įstatymu ir kitais privalomais teisės šaltiniais, taip pat ir teismų precedentais. Su šiuo aspektu labai glaudžiai susijęs draudimas perimti teisėjo nagrinėjamą bylą bei draudimas patraukti teisėją atsakomybėn dėl sprendimų, jo priimtų vykdant teisingumą"[106].

Šie teisėjo nepriklausomumo aspektai taip pat realizuojami griežtai laikantis BPK 326 ir 369 straipsniuose įtvirtintų nuostatų ir peržiūrint sprendimus tik instancine tvarka. KT konstatavo, kad teisėjo (teismo) sprendimus proceso įstatymų nustatyta tvarka gali peržiūrėti ir pakeisti ar

[103] Gintaras Goda ir kt., s*upra note 102:190.*
[104] *Ibid 190*
[105] *Ibid*
[106] Haroldas Šinkūnas, *supra note 17:88.*

panaikinti tik aukštesnės pakopos teismas.[107] Teismų instancinės sistemos paskirtis – šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teises ir teisėtus interesus[108]. "Antra vertus teisėjų (teismų) nepriklausomumas negali tapti šydu apsaugančiu teisėjus nuo nesąžiningų veiksmų, teisės ignoravimo ir nekvalifikuotumo. Teismų nepriklausomumas nereiškia, jog jie niekam neatskaitingi."[109] Todėl, norint užtikrinti pusiausvyrą tarp nepriklausomumo ir kontrolės, turi būti sukurtas mechanizmas ar sistema, kuri, kartu apsaugos ir teisminę sistemą nuo teisėjų (teismų) pažeidimų ir nekompetencijos, bet kartu ir užtikrins jiems sąlygas veikti ir būti nepriklausomais.

Kaip jau minėta, "bet koks pagrindinio teismų sistemos veiklos organizavimo principo – teismų ir teisėjų nepriklausomumo – pažeidimas iškreipia valdžių padalijimo pusiausvyrą, sudaro prielaidas piliečiams abejoti teisingumo vykdymu ir menkina teismo autoritetą".[110] Tai reiškia, jog jeigu yra nustatomas teisėjo (teismų) nepriklausomumo principo pažeidimas, yra reali grėsmė, jog piliečiai pradės abejoti teismais ir teismų sistema, kas sudarys prielaidas, jog piliečiai vis mažiau pradės kreiptis į teismus, dėl savo pažeistų teisių gynimo.

Todėl, dar viena sąlyga, kurią kelia EŽTT byloje *Langborger prieš Švediją,* yra ta, kad bylą nagrinėtų reikiamos kvalifikacijos teisėjas. Teismui svarbu išsaugoti išorinį teismo nepriklausomumo įvaizdį[111].

Apibendrinant galima pasakyti, kad teisėjo (teismo) nepriklausomumo principas yra neatsiejama teisminės sistemos dalis, kuriai reiktų skirti dar daugiau dėmesio, nes teisėjo (teismo) nepriklausomumo būtinumas atspindi demokratinės visuomenės poreikį turėti teisėją (teismą), kuris pateisintų visuomenės lūkesčius ir būtų ne tik kompetentingas, bet ir nepriklausomas. Tai yra būtina sąlyga, siekiant padidinti teisėjų (teismų) pasitikėjimą demokratinėje visuomenėje. Todėl, apibendrinant galima teigti, jog dalykinis ir asmeninis nepriklausomumas papildo vienas kitą. Tik užtikrinus šių, abiejų, nepriklausomumo principo turinio elementų sąveiką tarpusavyje, galėsime garantuoti teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo realizavimą, o tai leis teisėjui nevaržomai įgyvendinti teisę, bei garantuoti teisės viršenybę. Tik nepriklausomas teisėjas

[107] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 16/98" TAR. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta368/content

[108] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05" TAR. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta193/content
"Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d.nutarimas" TAR. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta203/content
"Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d., nutarimas Nr. 33/2009" TAR. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta135/content

[109] Ramunė Miežanskienė, Laura Raguckienė *Lietuvos teismų veiklos organizavimas ir administravimas: teisinio reglamentavimo raida ir tobulinimo galimybės,* (Kauno technologijos universitetas 2011) 464

[110] Ramunė Miežanskienė, Laura Raguckienė, *supra note 109:471.*

[111] "Langborger prieš Švediją1989 m. birželio 22 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 11179/84);

(teismas) gali būti teisinės valstybės pradas. Pažymėtina, kad vien užtikrinus teisėjų, vykdančių teisingumą, nepriklausomumą nuo draudžiamo poveikio, ir nesuteikus pirmiau minėtų, nors ir šiame darbe nenagrinėjamų neliečiamumo, socialinių ir kitų nepriklausomumo garantijų, teisėjo (teismo) išorinis nepriklausomumas nebūtų visiškai užtikrintas.

2.2. Vidinis teisėjų (teismų) nepriklausomumas

Kaip jau minėta, teisėjas (teismas) gali būti nepriklausomas tik tuomet, kuomet teisėjams užtikrinamas išorinis ir vidinis nepriklausomumas. Pritarčiau nuomonei, kad išorinio teisėjų nepriklausomumo garantijos, ypač dalykinis nepriklausomumas padeda užtikrinti ir sustiprinti vidinį teisėjo nepriklausomumą, vadinasi išorinio teisėjų nepriklausomumo nepaisymas kelia stiprų pavojų vidiniam teisėjų nepriklausomumui.[112]

Pasak V. Nekrošiaus, vidinis teisėjo nepriklausomumas tai konkrečių teisėjų pažiūrų, įsitikinimų ir moralinių vertybių visuma, garantuojanti nešališką bylos nagrinėjimą ir negalimumą lemti jo vykdomo teisingumo turinio.[113] Todėl, dažniausiai vidinis teisėjo nepriklausomumas suprantamas kaip kiekvieno individualaus teisėjo nepriklausomumas, vykdant teisingumą. H. Šinkūnas disertacijoje cituoja vokiečių tyrinėtojo K. Rudolph apibrėžimą ir teisėjų vidinį nepriklausomumą apibrėžia kaip: "subjektyvų teisėjo gebėjimą vykdyti teisingumą objektyviai ir nepriklausomai, klausant tik įstatymo ir neatsižvelgiant nei į kitų asmenų nurodymus, norus ar rekomendacijas, nei į savo paties subjektyvias pažiūras, asmenines nuotaikas, įsitikinimus ar išankstines nuostatas"[114]. Vadinasi, nepaisant nieko, netgi savo paties žmogiškojo subjektyvumo, kiekvienu konkrečiu atveju teisėjas privalo išlikti laisvas ir savarankiškas nagrinėdamas bylas ir (ar) priimdamas sprendimus, nepažeisdamas kitų asmenų teisių ir laisvių.

Skirtingai negu išorinis, vidinis teisėjų nepriklausomumas nėra ir negali būti reglamentuotas, šios nepriklausomumo principo formos reguliavimo nerasime nei viename teisės akte. Atitinkamai, skirtingai negu išorinis nepriklausomumas, vidinis nepriklausomumas neturi jokių garantijų. Vidinis teisėjo nepriklausomumas tai asmeninė teisėjo savybė. Pasak H. Šinkūno, vidinis nepriklausomumas pasireiškia tuo, jog teisėjas savo elgesiu visuomet turi būti pasirengęs atremti bet kokį pašalinį poveikį ir vadovautis tik įstatymu, priešingu atveju bus prarastas pasitikėjimas ne tik teisingumą vykdančia teismine valdžia, tačiau ir visa valdžia apskritai.[115]

[112] Haroldas Šinkūnas, *supra note 17:135-136.*
[113] Pranas Kuconis,Vytautas Nekrošius, *supra note 65:46-47.*
[114] K. Rudolph cituota pagal Haroldas Šinkūnas, *supra note 17:136.*
[115] *Ibid*

Vidinis teisėjo nepriklausomumas suponuoja, kad spręsdamas bylas ir priimdamas sprendimus teisėjas vadovaujasi tik teise ir teisine sąmone. Tik, asmens gebėjimas atsiriboti nuo savo subjektyvių vidinių įsitikinimų ar pažiūrų, taip pat, pačios asmens valios ir gebėjimo mąstyti objektyviai, padeda užtikrinti nešališką teisingumo vykdymą. Tiek BPK 20 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta, kad: „teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu“, tiek CPK 185 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad: “teismas įvertina byloje esančius įrodymus pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku ir objektyviu aplinkybių, kurios buvo įrodinėjamos proceso metu, išnagrinėjimu, vadovaudamasis įstatymais“.

Taigi galime teigti, jog tiek išorinis, tiek vidinis aspektai būtini teisėjo (teismo) nepriklausomumui aiškinti. Tik visapusiškas jų garantavimas gali užtikrinti teisėjo (teismo) nepriklausomumą vykdant teisingumą.

Apibendrinat teisėjo (teismo) nepriklausomumo principo turinio analizę, reikėtų pastebėti, teisėjo (teismo) nepriklausomumas yra nedalomas. Tai ne privilegija, tai atsakomybė, veiksnys, garantuojantis žmogaus teisių ir laisvių apsaugą[116]. Todėl galime sutikti su nuomone, jog nepriklausomumas tarsi vertybių kompleksas, kuris pats savaime nėra vertybė, tai yra greičiau įrankis siekiant kitų vertybių, tokių kaip teisės viršenybė.[117]

[116] Virginijus Valančius, *supra note 16:23*.
[117] John Ferejohn, *Independent Judges, Dependent Judiciary: Explaining Judicial Independence, (Southern California Law Review*, Vol. 72 (1999), 353.

3. NEŠALIŠKUMO PRINCIPO REALIZAVIMO PROBLEMOS BAUDŽIAMAJAME PROCESE

3.1. Subjektyvusis nešališkumas

Teismo nešališkumas gali būti suprantamas kaip būsena kuomet tarp bylos dalyvių išlaikomas neautralumas, o teisėjas nesiekia palaikyti nei vienos iš bylos šalių[118]. Taigi kaip jau minėta, literarūroje kalbant apie nešališkumo principo turinį išskiriami du pagrindiniai jo turinio aspektai: subjektyvusis ir objektyvusis nešališkumas.

Subjektyvusis nešališkumas atskleidžia asmeninį teisėjo santykį su baudžiamojo proceso šalimis, per kurį pasireiškia teismo (teisėjo) nuomonė ar požiūris baudžiamajame procese. S. Trechselis kalbėdamas apie subjektyvųjį nešališkumą nurodo, kad: "subjektyvusis nešališkumas yra kategorija, vertinama iš bylos šalies perspektyvos, t. y. ar teisėjas atrodo nešališkas kaltinamojo ar atsakovo akimis"[119].

Kalbant apie subjektyvųjį ar kitaip dar vadinamą asmenį teisėjo nešališkumą reikėtų paminėti, jog teisėjas neturi turėti jokių asmeninių priežasčių, nusistatymų, įsitikinimų ar bet kokiu kitu savo elgesiu negali daryti įtakos siekiant išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ar priimti teisingą sprendimą. Todėl, esminis elementas yra tas, kurį teismas nurodo subjektyviu aspektu tai reikalavimas, kad teisėjas turėtų nešališką nuomonę[120]. Pažymėtina, jog vertinant subjektyvųjį nešališkumą, visų pirma preziumuojamas asmeninis teisėjo nešališkumas[121].

Pažymėtina, jog EŽTT kalbėdamas apie subjektyvųjį teisėjo nešališkumą vadovaujasi tam tikrais kriterijais: įvertina teisėjo asmeninį įsitikinimą, teisėjo elgesį procese, ir (ar) teisėjo interesą konkrečia byla.[122] Pastebėtina, vertinant subjektyvųjį aspektą reikėtų nustatyti, ar byloje nėra pagrįstų duomenų, kurie leistų manyti, jog konkretus teisėjo elgesys kelią abejonių dėl jo šališkumo tam, jog nebūtų suabejota teismo nešališkumu ir nepakenkta teisminiam procesui. Teismas negali rodyti jokio nusistatymo, taip pat negali sukelti abejonių teismo nešališkumu. Subjektyvusis nešališkumas preziumuojamas, jog kiekvienas teisėjas laikomas nešališku, kol nebus įrodyta kitaip.[123]

Štai, LAT, konstatuodamas, kad teisėjas buvo subjektyviai šališkas, nurodė, jog *,,< > įvertinusi Kretingos rajono apylinkės teismo teisėjo V. A. elgesį nagrinėjant V. V. baudžiamąją*

[118] "Karttunen v. finland, Communication No. 387/1989, U. N. Doc. CCPR/C/46/D/387/1989 (1992), para. 7.2 Human Rights committee" *cituota* pagal Lijana Štarienė, *supra note 5:385.*
[119] *Ibid 386.*
[120] Stefan Trechsel, *supra note 23:62.*
[121] *Ibid 386.*
[122] Remigijus Merkevičius, *supra note 76:70.*
[123] *Ibid*

bylą <..> iškėlė teisėjui drausmės bylą ir perdavė ją nagrinėti Teisėjų garbės teismui. Komisija padarė išvadą, kad teisėjo V. A. elgesys nagrinėjant bylą nebuvo nepriekaištingas. Komisija nustatė, kad teisėjas teismo posėdžio metu su kaltinamuoju kalbėjo itin pakeltu tonu, moralizavo ir replikavo, buvo nekantrus, rodė susierzinimą dėl kaltinamojo nežinojimo ir proceso reikalavimų nesupratimo, netenkino kaltinamojo prašymų, neaiškiai ir nekorektiškai motyvuodavo priimtą sprendimą, emocingai replikuodavo. Teisėjų garbės teismas <...> Komisijos nustatytas faktines drausmės bylos aplinkybes pripažino esant įrodytomis ir konstatavo, kad teisėjas, pats turėdamas būti mandagaus ir pavyzdingo elgesio etalonas kitiems proceso dalyviams, nebuvo pakankamai kantrus, mandagus, oficialus ir korektiškas proceso dalyvių atžvilgiu, vesdamas teismo posėdį bei užtikrindamas teismo posėdžio tvarką. Teisėjų garbės teismas pažymėjo, kad teisėjo V. A. elgesys, nepriklausomai nuo teismo posėdžio eigos, buvo nesuderinamas su teisėjui keliamais etikos reikalavimais. Tokiu teisėjo elgesiu buvo parodyta nepagarba proceso dalyvių teisėms, teisėjo viešai išsakytos frazės bei pastabos proceso dalyviams galėjo pažeisti tų asmenų, kuriems šios frazės buvo adresuojamos, t. y. proceso dalyvių, orumą. Teisėjų garbės teismas nusprendė, kad nustatytu elgesiu teisėjas V. A. pažeidė Teisėjų etikos kodekse įtvirtintus pagarbos žmogui, teisingumo ir nešališkumo, pavyzdingumo principus."[124].

BPK 58 straipsnis numato teisėjo nušalinimo pagrindus, kurie detalizuoja subjektyvųjį ir objektyvųjį teisėjo (teismo) nešališkumą. BPK 58 straipsnio 1 dalies analizė leidžia teigti, kad subjektyvųjį teisėjo šališkumą nurodo šios aplinkybės:

1) "jis toje byloje yra nukentėjusysis, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas, bet kurio iš šių asmenų šeimos narys ar giminaitis, įtariamojo, kaltinamojo bei nuteistojo ar atstovo pagal įstatymą, teisėjo, ikiteisminio tyrimo teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno ar gynėjo toje byloje šeimos narys ar giminaitis;

2) jis yra dalyvavęs toje byloje kaip liudytojas, įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo atstovas pagal įstatymą, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo ar civilinio atsakovo atstovas;

3) jis pats arba jo šeimos nariai ar giminaičiai yra suinteresuoti bylos baigtimi;

4) proceso dalyviai motyvuotai nurodo kitokias aplinkybes, keliančias pagrįstų abejonių šio Kodekso 57 straipsnio 2 dalyje nurodyto asmens nešališkumu".

Teisinėje literatūroje, analizuojant BPK 58 straipsnį, išskiriami šie subjektyvaus nešališkumo pagrindai: 1) "giminystės santykiai *intuitus personae;* 2) dalyvavimas toje pačioje

[124] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2017 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-324/788/2017" TAR, http://eteismai.lt/byla/41405169516121/2K-324-788/2017

byloje atliekant skirtingas funkcijas; 3) suinteresuotumas bylos baigtimi; 4) kai kurių procesą vykdančių subjektų nekompetentingumas"[125].

G. Goda, M. Kazlauskas ir P. Kuconis nurodo, kad BPK 58 straipsnyje numatyti: 1) bendrieji nušalinimo pagrindai ir 2) specialūs nušalinimo pagrindai atskiriems subjektams. Būtent specialūs nušalinimo pagrindai atspindi subjektyvųjį nešališkumą t. y. 1) šeiminiai ar giminystės ryšiai su kitais proceso subjektais; 2) asmeninis proceso subjekto ar jo šeimos narių ar giminaičių suintereuotumas bylos baigtimis; 3) bet kokios kitos aplinkybės, dėl kurių kyla pagrįstų abejonių ikiteisminio tyrimo, teisėjo ir kt.[126].

Vienu iš subjektyvaus nešališkumo požymių įstatymų leidėjas pripažįsta tarpusavio *šeimyninius ar giminystės ryšius.* BPK 58 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatyta, kad: *"*jis toje byloje yra nukentėjusysis, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas, bet kurio iš šių asmenų šeimos narys ar giminaitis, įtariamojo, kaltinamojo bei nuteistojo ar atstovo pagal įstatymą, teisėjo, ikiteisminio tyrimo teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno ar gynėjo toje byloje šeimos narys ar giminaitis". BPK 15 straipsnyje įtvirtinta, kad "*artimieji giminaičiai* yra Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 248 straipsnio 1 dalyje nurodyti asmenys". BK 248 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad: "artimieji giminaičiai yra tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys, seneliai ir vaikaičiai". BPK 38 straipsnyje įtvirtinta, kad: "*asmens šeimos nariais* laikomi kartu su tuo asmeniu gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos, arba asmuo, su kuriuo tas asmuo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatyta tvarka susitarė sudaryti santuoką, taip pat sutuoktinio tėvai, buvę sutuoktiniai". Tačiau straipsnyje vartojamas terminas "giminaičiai" turi daug platesnę reikšmę, negu terminas "artimieji giminaičiai", kuris yra įtvirtintas BPK 15 straipsnyje. Taigi BPK aiškiai nereglamentuoja kiek plačiai suprasti sąvoką "giminaičiai". Giminaičiais vadinami ne tik tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys, seneliai ir vaikaičiai, bet ir kitus tolimesniais giminystės ryšiais susijusius asmenis. Todėl, atsižvelgiant į tai, kiek asmenys gali būti laikomi giminaičiais, reikėtų pasiremti Civilinio kodekso trečiosios knygos IV dalies IX skyriaus "Giminystė ir svainystė" nuostatomis, pagal kurias giminystė apibrėžiama kaip kraujo ryšys tarp asmenų kilusių vienas iš kito arba iš bendro protėvio[127]. Darytina išvada, jog sprendžiant dėl subjektyvaus teisėjo (teismo) šališkumo gali pakakti ir to fakto, kad bus nustatytas tiesiog giminystės, o ne artimos giminystės ryšys. Teismų įstatymo 43 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad: "teisėjas privalo raštu pranešti teismo pirmininkui apie teismo procesą, kuriame tas teisėjas yra

[125] Raimundas Jurka ir kt., s*upra note 9:81.*
[126] Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, *Baudžiamojo proceso teisė vadovėlis* (Vilnius: Registrų centras, 2011) 118-119
[127] Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, *supra note 8:162.*

proceso šalis. Teisėjas taip pat privalo raštu pranešti teismo pirmininkui apie teismo procesą, kuriame to teisėjo sutuoktinis, vaikai (įvaikiai), tėvai (įtėviai), broliai, seserys, (įbroliai, įseserės) taip pat jo sutuoktinio vaikai (įvaikiai), tėvai (įtėviai), broliai, seserys, (įbroliai, įseserės) yra proceso šalis, jeigu byla teisminga teismui, kuriame jis dirba teisėju". Pažymėtina, kad tokiu atveju teisėjas turi pareigą pats nusišalinti nuo bylos nagrinėjimo, nelaukdamas, kol nušalinimą pareikš kiti proceso dalyviai. Be to, tokiu pagrindu atsiranda teisė perduoti bylą nagrinėti tos pačios ar aukštesnės pakopos teismui (išskyrus Aukščiausiąjį Teismą, Apeliacinį teismą ir Vyriausiąjį administracinį). Ši taisyklė taikoma ir tuo atveju, kai byloje proceso šalis yra teisėjo giminaičiai. Pažymėtina, jog kalbant apie giminystės ryšius, kurių pagrindu teisėjas negali dalyvauti byloje, teismų praktikoje problemų nekyla, nes teisėjai nusišalina patys. Visų pirma, ši pareiga susijusi ne tik su proceso dalyviais dėl BPK nustatytų reikalavimų, tačiau ir iš profesinės teisėjo etikos pareigos.

Todėl, galime teigti, kad įstatymų leidėjas siekdamas užtikrinti teisėjo nešališkumo principo įgyvendinimą, giminystės ryšius išskirstė į dvi grupes, t. y. kraujo giminystės ryšiu susiję asmenys ir tokiu ryšiu nesusiję. Tokiu reguliavimu įstatymų leidėjas siekia identifikuoti visus asmenis, dėl kurių gali kilti teisėjo (teismo) nešališkumo principo pažeidimas. Tačiau, pastebėtina, vis tik įstatymų leidėjas nėra suformulavęs aiškaus ir nuoseklaus teisinio reguliavimo vienoje teisės normoje ar teisės akte. Skirtinguose teisės aktuose pateikiamas giminystės ryšių reguliavimas pakankamai sudėtingas ir sunkiai suprantamas. Įstatymų leidėjas nekalba ir apie tai, ar tolimas kraujo ryšys, nors asmenys nepalaiko jokių santykių, yra pakankamas pagrindas teisėjui nusišalinti? Dar daugiau, BPK nėra kalbama, kaip turėtų būti vertinama buvusių sutuoktinių santykiai, pasibaigusi globa ar rūpyba? Neaiškumų gali sukelti ir giminystės laipsnio nustatymas, ypač jeigu kalbama apie tolimą giminystės laipsnį. Manyčiau, jog ši teisinio reguliavimo spraga turėtų būti pašalinta ir reguliavimas turėtų būti koreguojamas. Manyčiau, jog įstatymų leidėjas visus nutrūkusius ar pasibaigusius santykius turėtų išskirti į vieną aiškų straipsnį ir aiškiai įtvirtinti savo poziciją šiuo klausimu. Pažymėtina, jog turėtų būti apibrėžta, kokius santykius galima laikyti nutrūkusiais ir tokius santykius galima pripažinti, kaip neturinčiais jokių teisinių pasekmių bei kokius santykius galima pripažinti galinčius sukelti subjektyvaus šališkumo abejones. Tačiau, kol nėra aiškaus reguliavimo, teisėjo (teismo) nešališkumo klausimą, mano manymu, galima išspręsti visapusiškai įvertinus faktinių santykių su proceso dalyviu pobūdį.

Dar vienas subjektyvaus nešališkumo pagrindu pripažįstama tai – *skirtingų procesinių statusų turėjimas tame pačiame procese.* BPK 58 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatyta, kad: "jis yra dalyvavęs toje byloje kaip liudytojas, įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo atstovas pagal įstatymą, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo ar civilinio atsakovo atstovas". Ši įstatymo nuostata

aiškiai draudžia teisėjui dalyvauti procese, jeigu jis tame pačiame procese yra buvęs liudytojas ar kurio nors iš proceso dalyvių, atstovas[128]. Galima sakyti, kad ši nuostata susijusi su vienu pagrindinių Romėnų teisės principų – ***Nemo iudex in causa sua causa*** (niekas negali būti teisėju savo paties byloje). Pažymėtina, jog teismų praktikoje šios įstatymų leidėjo nuostatos taikymo pavyzdžių neteko aptikti.

Kitas subjektyvaus nešališkumo pagrindas – *suinteresuotumas bylos baigtimi.* BPK 58 straipsnio 1 dalies 3 punkte įtvirtinta, kad: "jis pats arba jo šeimos nariai ar giminaičiai yra suinteresuoti bylos baigtimi". Teisinėje literatūroje subjektyvusis teisėjo suinteresuotumas skirstomas į tiesioginį ir netiesioginį suinteresuotumą baudžiamojoje byloje.[129] Tiesioginis suinteresuotumas gali pasireikšti, kai teisėjas turi materialinį ar kitokį interesą sprendžiamoje byloje, o netiesioginis suprantamas taip, jog nors ir teisėjas nedalyvauja baudžiamojoje byloje tiesiogiai, tačiau suinteresuotas bylos baigtimi, nes byloje dalyvauja asmenys, susiję su teisėju artimais giminystės ryšiais ir kurių interesai teisėjui svarbūs[130]. Suinteresuotumas gali pasireikšti įvairiai. Štai EŽTT byloje *Holm prieš Švediją* teismas sutiko su pagrįstomis pareiškėjo abejonėmis dėl teisėjų ir teismo subjektyvaus nešališkumo, nes penki iš devynių prisiekusiųjų buvo aktyvūs politinės partijos, kuris itin glaudžiai bendradarbiavo su atsakovu, nariais[131].

Apžvelgus LAT praktiką pastebėtina, kad šiuo klausimu teismų praktikoje, problemų susijusių su teisėjo suinteresuotumo bylos baigtimi kyla mažai, nes visų pirma, šią aplinkybę pakankamai sudėtinga įrodyti, visų antra, kilus bent mažiausiam įtarimui dėl teisėjo suinteresuotumo, teisėjai priima sprendimą nusišalinti patys. Pavyzdžiui, LAT konstatavo, kad jeigu teisėjas esant teisiniui pagrindui jam paskirtoje byloje pats nenusišalins, kitiems asmenims gali kilti pagrįstas pagrindas, kad teisėjas gali būti suinteresuotas bylos baigtimi, nes *"pagal bylų skirstymo programą ši baudžiamoji byla nagrinėjimui paskirta teisėjui V. Gedeikiui. Teisėją su kaltinamuoju S. S. sieja draugystė nuo 1991 metų, kai teisėjas tuo metu dirbo Plungės rajono apylinkės prokuratūroje, kaltinamasis tuo metu dirbo Plungės rajono policijos komisariate, nuo to laiko pastoviai yra palaikomi bičiuliški santykiai. Be to, kaltinamojo S. S. sutuoktinė A. S. vadovauja Vaiko teisų apsaugos skyriui prie Plungės rajono savivaldybės administracijos, kuri neretai dalyvauja <...> nagrinėjamose baudžiamosiose bylose teisme. Teisėjo manymu, ne tik proceso dalyviams gali kilti abejonių dėl jo suinteresuotumo bylos baigtimi, tačiau ir pačiam*

[128] Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, *supra note 8:160.*
[129] Raimundas Jurka ir kt., s*upra note 9:87.*
[130] *Ibid*
[131] "Holm prieš Švediją 1993 m. lapkričio 25 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 14191/88).

teisėjui išlikti nešališku gali būti sunku, todėl teisėjas nusišalina nuo šios baudžiamosios bylos nagrinėjimo".[132]

Atkreiptinas dėmesys, jog ši BPK nuostata yra pakankamai glaudžiai susijusi su prieš tai nagrinėta BPK 58 straipsnio 1 dalies 1 punkte įtvirtinta (šeimyniniai ar giminystės ryšiai) nuostata ir iš esmė yra panaši savo turiniu ir pobūdžiu. Todėl, praktikoje gali iškilti problemų, kurią BPK 58 straipsnio 1 dalies 1–3 punkte nuostatą reikėtų taikyti. Manyčiau, kad įstatymų leidėjas turėtų konkrečiau išskirti esminius šių BPK 58 straipsnio 1 dalies 1 – 3 punkte skirtumus, tam kad nekiltų abėjonių dėl jų taikymo teismų praktikoje. Mano nuomone, įstatymų leidėjas šio straipsnio nuostatas galėtų išdėstyti viename BPK straipsnio punkte, tuomet nekiltų problemų dėl šių BPK punktų aiškinimo.

Galime teigti, kad BPK 58 straipsnio 1 dalies 1–3 punktuose, aiškiai išdėstytos teisėjo nušalinimo aplinkybės, kurių privalu laikytis viso proceso metu, o 4 punkte nurodyta proceso dalyvių diskrecijos teisė vertinti, ar kitos aplinkybes gali būti laikomos keliančiomis pagristų abejonių teisėjo (teismo) nešališkumu. Pastebėtina, jog šia įstatymo nuostata įstatymų leidėjas nenustatė baigtinio aplinkybių sąrašo, o paliko vertinti teismui: t. y. teismas kiekvienu atveju sprendžia, ar ji pagrįsta.[133] Todėl, LAT teismų praktikoje BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punkte nurodytos *"kitos aplinkybės keliančios pagrįstų abejonių dėl teisėjų kolegijos nešališkumo", "suprantamos kaip teisėjų kolegijos kitoks tiesioginis ar netiesioginis suinteresuotumas bylos baigtimi*"[134].

LAT pažymėjęs, kad: *"nagrinėjantis bylą teismas būtų vienodai dėmesingas šalių procesinėms teisėms bei pareigoms ir objektyvus tiek vienai, tiek kitai proceso šaliai, rodytų vienodą iniciatyvą realizuojant šalių teises šioms reiškiant, pagrįstus prašymus bei teikiant įrodymus, taip pat ir vertindamas įrodymus priimant baigiamajame teismo akte"*[135].

Taip pat LAT praktikoje ne vieną kartą konstatuota, kad: *"nešališkumo principas negali būti suprantamas pernelyg plačiai – teismo padarytos teisės aiškinimo ir taikymo klaidos, baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai, net jei jie ir esminiai, nėra pakankamas pagrindas konstatuoti, kad teismas nagrinėjo bylą šališkai"*[136].

[132] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2014 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-203- 404/2014" TAR.
http://eteismai.lt/byla/254972041688660/1-203-404/2014

[133] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-27/2006" TAR.
http://eteismai.lt/byla/51185577495366/2K-27/2006

[134] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-115/2006" TAR.
http://eteismai.lt/byla/118328140877811/2K-115/2006

[135] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-422/2010" TAR.
http://eteismai.lt/byla/257926171908436/2K-422/2010

[136] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2017 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 150- 648/2017" TAR,
http://eteismai.lt/byla/272230317057716/2K-150-648/2017

Pavyzdžiui, LAT savo praktikoje laikosi pozicijos, kad teisėjo (teismo) šališkumo neparodo tai, kad dalis proceso dalyvių ***prašymų*** yra tenkinami, o kitų atmetami (jeigu nenustatyta kitų tam teisėjo (teismo) šališkumą pagrindžiančių duomenų)[137]. Be to, akivaizdu, kad teismas norėdamas priimti vienokį ar kitokį sprendimą proceso dalyvių pateiktus prašymus arba privalo tenkinti arba atmesti, todėl be konkrečių įrodymų manyti, kad teisėjas atmesdamas prašymą buvo šališkas ar suinteresuotas bylos baigtimi, manytina negalima.

Kitas itin svarbus dalykas tai – atliktų ***įrodymų*** tyrimas, vertinimas ir kitos su įrodymų klausimu susijusios abejonės. LAT savo praktikoje ne vieną kartą yra aiškinęs, kad įrodymų tyrimas, vertinimas, taip kaip tikisi proceso šalys, bylos nagrinėjimo metu ir proceso dalyvių nesutikimas su teisėjo (teismo) atliktu įrodymų vertinimu, jų nepagrįsti prašymai dėl tokių įrodymų tyrimo ar vertinimo negali būti pagrindas, kad teisėjas galėjo būti suinteresuotas ar šališkas ar suinteresuotas bylos baigtimi.[138] Pažymėtina, jog teisėjas (teismas) posėdyje įvertinęs surinktus įrodymus ir nusprendęs dėl byloje esančių objektyvių priežasčių tam tikrų įrodymų netirti negali būti vertinamas, kad teisėjas turi susidaręs išankstinę nuomonę ar nusistatymą prieš vieną ar kitą proceso dalyvį. Teisėjas (teismas) privalo tirti visus bylose esančius įrodymus būtinus tiesai nustatyti. Taip pat teisėjas (teismas) privalo tirti ir tuos įrodymus, kurie proceso dalyvių teigimu negali ar neturi būti vertinami, nes neturi reikšmės nagrinėjamai bylai. Todėl nėra pakankamas pagrindas manyti, kad teisėjas buvo subjektyviai šališkas vien tik dėl to, kad proceso dalyviui buvo priimtos nepriimtinos nuosprendyje ar nutartyje teisėjo (teismo) padarytos išvados susijusios su įrodymų vertinimu[139]. Teisėjas (teismas) turi galimybę tam tikrų proceso veiksmų neatlikti, jeigu byloje yra pakankamai surinkta duomenų nustatyta viena ar kita bylai reikšminga aplinkybė. Todėl darytina išvada, kad tokia LAT praktika atitinka BPK 20 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta nuostatą, jog teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu vadovaudamiesi įstatymu. LAT šiuo klausimu savo praktikoje suformavo griežtą poziciją "laikantis įstatymo reikalavimų teismo pateiktas byloje surinktų įrodymų vertinimas, nesant kitų šališkumą patvirtinančių faktų, nėra, pagrindas laikyti teismą šališku, nes byloje surinktų įrodymų vertinimas yra normali teismo veikla ir jos rezultatas negali būti siejamas su dar prieš pradedant nagrinėti bylą ar bylos

[137] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-477-746/2015" TAR.
http://eteismai.lt/byla/222044338296174/2K-477-746/2015

[138] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-523-2010" TAR.
http://eteismai.lt/byla/205389391127694/2K-523/2010

[139] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. gruodžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-631-2010" TAR.
http://eteismai.lt/byla/67218690624401/2K-631/2010

nagrinėjimo metu buvusioms ar atsiradusioms išankstinėms nuostatoms dėl bylos baigties"[140]. Apibendrinant galima pasakyti, jog šiuo klausimu LAT praktika gausi, nes nepasitenkinimas tuo kaip teisėjas (teismas) tiria ir vertina surinktus įrodymus byloje, praktikoje gana dažnas teisėjo nušalinimo klausimas. Teigdami nušalinimus teisėjui (teismui) proceso dalyviai dažnai teigia, jog vertinant įrodymus byloje teisėjas būna subjektyvus ir iš anksto susidaręs nuomonę. Tačiau taip manyti nereikėtų, nes įrodymų vertinimas išimtinė teismo kompetencija.

Pastebėtina, jog LAT praktikoje viena iš kitų pagrįstas abejones keliančių aplinkybių gali būti pripažįstamas ***proceso*** organizavimas, kuris turi būti organizuojamas taip, kad nekeltų pagrįstų abejonių bylą nagrinėjančio teisėjo (teismo) subjektyviu nešališkumu. Pavyzdžiui, LAT konstatavo, kad: "*proceso organizavimas galėjo suteikti nuteistiesiems ir jų gynėjams pakankamai rimtą pagrindą manyti, jog teismas jau yra apsisprendęs tenkinti prokurorės apeliacinį skundą ir skirti griežtesnę bausmę <...> atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad buvo pažeista nuteistųjų teisė į nešališką teismo procesą. <...> kasatoriai išvadą apie teismo šališkumą grindžia BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punktu, kuris negalimumą dalyvauti procese sieja su kitokiomis aplinkybėmis, keliančiomis pagrįstų abejonių asmens (šiuo atveju – visos teisėjų kolegijos) nešališkumu. Tokia aplinkybė <...> buvo teisėjų kolegijos atsisakymas patenkinti nuteistųjų gynėjų prašymą panaikinti nuteistiesiems nepagrįstai pratęstą kardomąją priemonę – suėmimą, nors vėliau suėmimo taikymas (pratęsimas) Lietuvos apeliacinio teismo buvo pripažintas neteisėtu. <...> Bylos medžiaga rodo, kad pirmosios instancijos teismas, paskyręs nuteistiesiems dešimties mėnesių laisves atėmimo bausmes, nurodė, kad kardomoji priemonė – suėmimas jiems pratęsiama iki nuosprendžio įsiteisėjimo <...>. Tačiau dar neįsiteisėjus nuosprendžiui nuteistiesiems paskirtų bausmių atlikimo laikas pasibaigė (2009 m. rugpjūčio 14 d.), tuo tarpu apeliacinės instancijos teismo posėdis buvo paskirtas tik 2009 m. rugpjūčio 25 d. Esant tokiai situacijai, prokurorė kreipėsi į Kauno apygardos teismą prašydama pratęsti nuteistiesiems suėmimą ir Kauno apygardos teismo 2009 m. rugpjūčio 14 d. nutartimis suėmimas buvo pratęstas trims mėnesiams, motyvuojant, kad yra pakankamas pagrindas manyti, jog nuteistieji gali slėptis nuo teismo bei trukdyti procesui <...>. Vėliau Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. rugsėjo 9 d. nutartimi šis suėmimo pratęsimas buvo panaikintas, nurodant, kad prokurorės prašymas pratęsti suėmimą buvo formalus ir ydingas, taikyta procesinė prievarta neproporcinga ir susieta tik su būtinumu netrukdomai išnagrinėti prokurorės bloginančiais pagrindais paduotą apeliacinį skundą <...>. Taigi akivaizdu, kad <...>, buvo padaryta teisės taikymo klaida"[141]*. Taigi, kaip matyti toks baudžiamojo proceso organizavimas galėjo

[140] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428/2005" TAR. http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=28356

[141] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-122/2010" TAR. http://eteismai.lt/byla/165559833804408/2K-122/2010

nuteistiesiems ir jų gynėjams sudaryti pagrindą, jog teisėjai (teismai) yra šališki, nes šališkumas tiesiogiai siejamas su išankstinės nuomonės turėjimu.

Štai Kauno apygardos teismas konstatavo, kad pagrindo manyti, jog teisėjai buvo suinteresuoti bylos baigtimi nėra, nes: *"teisėjui (teisėjams) pareikštas nušalinimas laikomas pagrįstu tik tuomet, kai egzistuoja aplinkybės, kurios leidžia pagrįstai abejoti bylą nagrinėti paskirto ar ją nagrinėjančio teisėjo nešališkumu ar suinteresuotumu bylos baigtimi. <...> visais atvejais abejonės dėl teisėjo (teismo) nešališkumo ar suinteresuotumo bylos baigtimi turi būti pagrįstos konkrečiais įrodymais, o ne tik asmenų samprotavimais, prielaidomis. <...> iš bylos medžiagos matyti, kad nušalinimo pareiškimas – nušalinimas visiems Kauno apylinkės teismo teisėjams iš esmės grindžiamas tuo, jog Kauno apylinkės teismas, kaltinamojo teigimu, yra atsiuntęs jam apie 300 eurų dydžio sąskaitą už šaukimus bei protokolus"*[142].

Teisėjo (teismo) suinteresuotumo bylos baigtimi taip pat nerodo ir tai, kad teismas įgyvendindamas baudžiamojo proceso ar kitų įstatymų reikalavimus, nagrinėjamoje byloje atlieka paskirtus procesinius veiksmus. LAT konstatavo, jog kreipimasis į Vyriausiąją rinkimų komisiją, prašant sutikimo iki galutinių rinkimų į savivaldybės tarybos narius rezultatų įsigaliojimo, kaltinamąjį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, yra pagrįstas teisės aktų reikalavimais ir nereiškia išankstinės teismo nuostatos dėl kaltinamojo kaltės, nes *"<...> teismas savo nutartyse yra išaiškinęs, kad nešališkumo principas negali būti suprantamas pernelyg plačiai – vien tik teismo padarytos teisės aiškinimo ir taikymo klaidos, baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai nėra pakankamas pagrindas konstatuoti, jog teisėjas (teismas) bylą išnagrinėjo šališkai <..> Nesant konkrečių teisėjo (teismo) šališkumo požymių, jo konstatavimas neturėtų būti siejamas ir su priimto nuosprendžio motyvacijos stoka, įrodymų tyrimo rezultatais ar teismo sprendimo surašymo trūkumais <..> iš bylos duomenų matyti, kad Kasatorius teigia, kad byloje padaryta esminių BPK pažeidimų, nurodo, jog teismai neužtikrino jo teisės į nepriklausomą ir nešališką teismą dėl to, kad: pirmosios instancijos teismas, kreipdamasis į Vyriausiąją rinkimų komisiją su prašymu duoti sutikimą iki galutinių rinkimų į savivaldybės tarybos narius rezultatų įsigaliojimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn, pažeidė nekaltumo prezumpciją ir nuo to momento jį laikė kaltu, be to, netenkino prašymų apklausti kaip liudytojus O. L bei M <..>*[143] Taigi, kaip matome kitokias aplinkybes keliančias pagrįstų abejonių proceso dalyviai nurodo įvairias, o teismas imasi spręsti ar buvo pagrindas abejoti teisėjo (teismo) suinteresuotumu ar ne.

[142] "Kauno apygardos teismas 2016 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1T-13-579/2016" TAR. http://eteismai.lt/byla/80547570797901/1T-13-579/2016

[143] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2016 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102-222/2016" TAR. http://eteismai.lt/byla/186686271098669/2K-102-222/2016

Dar viena proceso dalyvių dažnai nurodoma kaip subjektyvaus teisėjo (teismo) nešališkumo aplinkybė tai – ***nuosprendžio turinys ir jo trūkumai.*** KT yra konstatavęs, kad kiekvienas teismo nuosprendis privalo būti grindžiamas teisiniais argumentais, argumentavimas turi būti pagrįstas, teismo nuosprendyje negali būti nepagrįstų ir (ar) nenurodytų aplinkybių, kurios turėjo reikšmės teisingo nuosprendžio priėmimui, priimti nuosprendžiai turi būti aiškūs ne tik byloje dalyvaujantiems asmenims, tačiau ir kitiems asmenims, o jeigu šių reikalavimų nesilaikoma, tai nėra teisingumo vykdymas, kurį įtvirtinta Konstitucija[144]. LAT praktikoje ne vieną kartą savo nutartyse nagrinėjo šį klausimą ir konstatavo, jog faktas kai teisėjas (teismas) analizuodamas ir vertindamas duomenis kaip įrodymus ir jais remdamasis motyvuodamas savo priimtus sprendimus, padaro tam tikrų įstatymų pažeidimų (netinkamai pritaiko baudžiamojo ar baudžiamojo proceso įstatymo nuostatas) savaime nereiškia, jog teisėjas (teismas) šališkas. Priešingai, jeigu aukštesnės instancijos teismas nustatė, kad pirmosios instancijos teismas netinkamai taikė materialinės ir (ar) procesinės teisės normas, tokiu atveju tokias klaidas privalo ištaisyti aukštesnės instancijos teismas priimant teisėtą ir pagrįstą baigiamąjį sprendimą, o ne grąžinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, konstatuojant, kad pirmosios instancijos teismas galėjo būti šališkas[145]. LAT nuomone, <…> *"nevisiškai tinkamas nuosprendyje nustatytų faktinių bylos aplinkybių aprašymas yra tik pavienė aplinkybė, turinti ribotą reikšmę, nes visuma aplinkybių apie bylos nagrinėjimą pirmosios instancijos teisme rodo, kad ne vienai iš proceso šalių nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme nebuvo reiškiamas išankstinis priešiškumas ar palankumas, kad teismas nebuvo kitaip suinteresuotas tam tikra bylos baigtimi, todėl, <...> teismui sukėlusi abejonių aplinkybė neteikia pagrindo pagrįstai baimintis dėl pirmosios instancijos teismo nešališkumo"*[146]. Pavyzdžiui, LAT nustatė, kad tai, jog pirmosios instancijos teismas padarė BPK reikalavimų pažeidimų, kurie nekelia pagrįstų abejonių dėl teisėjo (teismo) subjektyvaus šališkumo, negali būti pagrindas apeliacine tvarka panaikinti nuosprendį BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto pagrindu: *"<...> Apeliacinis teismas nurodė, kad pirmosios instancijos teismo nuosprendis nei savo forma, nei savo turiniu neatitinka BPK 305 straipsnio turinio reikalavimų sugretinus nuosprendžio ir kaltinamojo akto tekstus, akivaizdžiai matyti, kad nuosprendis nebuvo surašytas, kaip to reikalaujama BPK 302 straipsnyje, o nukopijuotas <...> ir jame esančios klaidos",<..> Teismas konstatavo, kad šališkumas yra susijęs su išankstinės nuomonės turėjimu. Šališku teismu visada turėtų būti*

[144] "Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05" TAR. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta193/content

[145] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2014 m. gegužės 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-246/2014" TAR. http://eteismai.lt/byla/172087201462566/2K-246/2014

[146] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-195/2010" TAR. http://eteismai.lt/byla/24001789301192/2K-195/2010

pripažįstamas teismas, kai yra nors viena iš BPK 58 straipsnyje išvardintų aplinkybių. <..> Esminiai BPK reikalavimų pažeidimai, pirmosios instancijos teismo padaryti surašant nuosprendį apeliacinėje instancijoje galėtų būti ištaisyti tą patį nuosprendį panaikinant ir priimant naują nuosprendį BPK 329 straipsnio 4 punktas. <..> Apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai panaikino pirmosios instancijos teismo nuosprendį dėl bylą išnagrinėjusio teismo šališkumo"[147]. Štai LAT kasacinėje nutartyje konstatavo, kad motyvai dėl netinkamų pirmosios instancijos teismo proceso veiksmų ir priimto sprendimo nepagrįstumo, jeigu nenustatytos kitos teismo šališkumą pagrindžiantys duomenys, gali būti siejami su baudžiamosios bylos aplinkybių tyrimo nepakankamu išsamiu bei visapusišku, o ne šališko teisėjo (teismo) samprata[148].

Kaip jau minėta anksčiau LAT ne vieną kartą savo sprendimuose yra paminėjęs, kad šališkumas yra susijęs su išankstiniu nuomonės turėjimu, o nepasitenkinimas teismo nuosprendžiu nėra pagrindas manyti, kad teisėjas (teismas) priimdamas sprendimą galėjo būti šališkas, jeigu nenustatyti kiti teisėjo (teismo) suinteresuotumą bylos baigtimi pagrindžiantys duomenys[149]. Pažymėtina, kad baudžiamojo proceso įstatyme nėra ir negali būti nustatyta, pavyzdžiui, kad sprendimo priėmimas perduoti skundo priėmimo klausimą iš naujo spręsti, nėra teismo šališkumo požymis, o motyvų dėl priimto sprendimo išdėstymas nutartyje nelaikytinas neteisėtu poveikiu žemesnės instancijos teismui.[150]. LAT pažymėjo, kad Apeliacinės instancijos teismo motyvai, kuriais yra grindžiama išvada, kad bylą išnagrinėjęs pirmosios instancijos teismas buvo šališkas, prieštarauja ne tik nušalinimą reglamentuojančių BPK normų turiniui, tačiau ir bylos medžiagai, nes "*kaip esminį bylą išnagrinėjusio teismo šališkumo požymį apeliacinės instancijos teismas nurodė tai, kad šis teismas nemotyvuotai automatiškai priėmė kaltinimo poziciją ir be jokių motyvų atmetė gynybos argumentus. Iš nuosprendžio turinio matyti, kad pirmosios instancijos teismas J. K., A. M., V. J. pripažino kaltais tik dėl dalies jiems pareikštų kaltinimų, o dėl kitos dalies kaltinimų juos išteisino, nenustačius, kad jie dalyvavo padarant tas nusikalstamas veikas. Jau vien ši aplinkybė – išteisinimas dėl dalies kaltinimų –*

[147] PVZ: "Lietuvos Aukščiausis Teismas 2008 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-384/2008" TAR. http://eteismai.lt/byla/138231837436831/2K-384/2008
"Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-198/2009" TAR. http://eteismai.lt/byla/268140250074842/2K-198/2009
"Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-106/2010" TAR. http://eteismai.lt/byla/73606108148142/2K-106/2010
"Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. vasario 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-15/2011" TAR. http://eteismai.lt/byla/179273730464395/2K-15/2011
"Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2014 m. gegužės 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-246/2014" TAR. http://eteismai.lt/byla/172087201462566/2K-246/2014

[148] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-422/2010" TAR. http://eteismai.lt/byla/257926171908436/2K-422/2010

[149] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2014 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2014" TAR. http://eteismai.lt/byla/69994827149515/2K-349/2014

[150] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-103-489/2015" TAR.
http://eteismai.lt/byla/220299628237650/2K-103-489/2015

neleidžia teigti, jog kaltinimo poziciją teismas priėmė automatiškai, t. y. jau vien ši aplinkybė paneigia prielaidą, kad teismas turėjo išankstinę nuomonę. Šališkumas yra susijęs su būtent išankstinės nuomonės turėjimu".[151] Taigi darytina išvada, tai kad teisėjas (teismas) priėmęs vienam iš proceso dalyvių nepalankų sprendimą, neleidžia manyti, kad teisėjas turėjo išankstinę nuomonę ir galėjo būti suinteresuotas bylos baigtimi.

Šiame kontekste aktualu paminėti, jog EŽTT praktikoje taip pat laikomasi nuomonės, kad procesiniai trūkumai, susiję, pavyzdžiui su pareiga tinkamai motyvuoti teismo sprendimą, neišsamiu įrodymų išnagrinėjimu ir (ar) kitais procesiniais trūkumais, praktikoje nevertinami kaip teisėjo (teismo) subjektyvaus šališkumo požymiai[152]. Pavyzdžiui, EŽTT byloje *Demicoli prieš Maltą* taip pat pripažino, kad buvo asmeninis teisėjo suinteresuotumas bylos baigtimi, kai Maltos atstovų rūmai priėmė rezoliuciją, kurioje nurodė, kad buvo pažeista parlamentarų neliečiamybė, pareiškėjo laikraščiui išspausdinus įžeidžiantį komentarą apie parlamentarus. Teismas sutiko, kad Atstovų rūmai atliko teisminę funkciją ir, kad pareiškėjo baimė teismo šališkumu pagrįsta, nes abiejų parlamentarų, kurių elgesį ginčijamas straipsnis kritikavo, dalyvavimas per visą procesą yra pakankamas faktas, įrodantis institucijos, priėmusios abejotiną sprendimą, šališkumą[153]. Byloje *Academy trading ltd ir kiti prieš Graikiją* pareiškėjai teigė, jog teismas, priimdamas sprendimą pažeidė nešališkumo principą dėl to, kad priimant sprendimą, vienas iš teisėjų kolegijos narių išėjo į pensiją. Nagrinėjamoje byloje, teisėjų kolegijos pirmininkas, siekiant išvengti nešališkumo principo pažeidimo, nusprendė bylą nagrinėti iš naujo, su nauja teisėjų sudėtimi. EŽTT nenustatė, jog minėti, teisėjų kolegijos pirmininko veiksmai, gali būti traktuotini, kaip nešališkumo principo pažeidimas, teisėjas kaip tik, aktyviais veiksmais siekė užtikrinti šio principo įgyvendinimą ir tokie veiksmai, žvelgiant į EŽTT praktiką, negali būti traktuotini kaip principo pažeidimas[154].

Pavyzdžiui, EŽTT byloje *Gregory prieš Jungtinę Karalystę* teisėjas gavo pranešimą, jog vienas iš prisiekusiųjų yra rasistinių pažiūrų ir savo sprendimą gali priimti pažeisdamas nešališkumo principą. Teisėjas šį pranešimą paskelbė viešai ir informavo prisiekusiuosius, jog savo sprendimą jie privalės priimti tik remiantis byloje surinktais įrodymais ir faktais, atmetant bent kokį išankstinį nusistatymą. Šiuo atveju teisėjas užtikrino nešališkumo principo laikymąsi ir pašalino bet kokias abejones jo nešališkumu. Šiuo atveju galima daryti išvadą, kad aplinkybių

[151] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-384/2008" TAR.
http://eteismai.lt/byla/138231837436831/2K-384/2008

[152] PVZ: "Boldea prieš Rumuniją 2007 m. vasario 15 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 19997/02);
"Rupa prieš Rumuniją 2008 m. gruodžio 16 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 58478/00).

[153] "Demicoli prieš Maltą 1991 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 13057/87).

[154] "Academy trading Ltd ir kiti prieš Graikiją 2000 m. balandžio 4 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 30342/96

sąrašas, kuris yra įtvirtintas įstatyme, dėl teismo nešališkumo, nėra baigtinis ir kiekvienu bylos nagrinėjimo atveju, šios aplinkybės yra vertinamos individualiai[155].

Apibendrinat galima pasakyti, jog teismų praktikoje retai nustatomas subjektyvusis teisėjo (teismo) šališkumas. Daugiausiai asmens teisės į nešališką teismą pažeidimų nustatoma konstatuojant objektyvaus teisėjo (teismo) nešališkumo nesilaikymą, todėl toliau šiame darbe bus nagrinėjamas būtent jis.

3.2. Objektyvusis nešališkumas

Objektyvusis (dar vadinamas organizaciniu ar struktūriniu) teismo nešališkumas pasireiškia tuo, kad nei vienai proceso šaliai negali būti sudarytos palankesnės sąlygos ar suteiktos tam tikros privilegijos nagrinėjamame procese. Reikia pabrėžti, kad norint įrodyti objektyvųjį šališkumą taip pat yra būtini įrodymai ir jie turi būti realūs ir pagrįsti.

"Objektyvaus teismo šališkumo požymius rodo formalus bylos nagrinėjimas ar tik tam tikri tokio nagrinėjimo fragmentai. Pavyzdžiui tą pačią bylą nagrinėjančiam teismui arba kitą bylą nagrinėjančios teisėjų kolegijos priimami ir surašomi procesiniai dokumentai, kurių turinys identiškas anksčiau surašytiems procesiniams dokumentams (kitų bylų), rodo, kad teismas nepateikia pakankamų garantijų, leidžiančių nesuabejoti tokio teismo nešališkumu"[156]. Šiuo atveju nešališkumo principas būtų pažeistas objektyviąja prasme.

Štai LAT konstatavo, kad buvo pažeistas teismo nešališkumas objektyviąja prasme, nes bylą nagrinėjusi teisėjų kolegija ne tik, kad pati nesurašė procesinio dokumento, tačiau pasirašo, kitos toje pačioje baudžiamojoje byloje, to paties teismo teisėjų kolegijos priimtą nutartį, kurią anksčiau LAT panaikino, tai reiškia esminį baudžiamojo proceso pažeidimą: "*Iš bylos medžiagos matyti, kad ir kasatorius, ir prokurorė atsiliepime į kasacinį skundą pagrįstai tvirtina, jog skundžiama Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos pasirašyta 2008 m. gruodžio 10 d. nutartis identiška to paties teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 4 d. priimtai nutarčiai. Šių abiejų nutarčių tekstai (turinys) sutampa, išskyrus baudžiamosios bylos numerį, datą, posėdžių sekretorės pavardę, įžanginėse bei rezoliucinėse dalyse nurodytą teisėjų sudėtį ir du sakinius motyvuojamojoje 2008 m. gruodžio 10 d. nutarties dalyje <...>. Taigi skundžiama Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 10 d. nutartis yra iš esmės perrašyta (tiksliau – kompiuteriniu būdu nukopijuota) ankstesnė to paties teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų*

[155] "Gregory prieš Jungtinę Karalystę 1997 m. vasario 25 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 22299/93).
[156] Raimundas Jurka ir kt., s*upra note 9:93.*

kolegijos 2008 m. vasario 4 d. nutartis – tik pasirašyta kitos teisėjų kolegijos sudėties. Tai vertintina kaip BPK 324 straipsnio 10 dalies, 302 straipsnio pažeidimas. Pažymėtina, kad Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 4 d. nutartis panaikinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 18 d. nutartimi iš esmės konstatavus, jog šią nutartį priėmė neteisėta teismo sudėtis, nes buvo pažeisti BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punkto, 59 straipsnio reikalavimai. Vadinasi, Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos pasirašyta 2008 m. gruodžio 10 d. nutartis yra neteisėtos teismo sudėties priimtos ir todėl kasacinės instancijos panaikintos nutarties kopija. Tokios nutartys negali būti laikomos apeliacinės instancijos proceso baigiamaisiais aktais. Nagrinėjamos bylos kontekste pažymėtina, kad minėtų konstitucinių nuostatų įgyvendinimo garantijos įtvirtintos ir baudžiamojo proceso įstatyme, kuriame nustatyta, kad jei kasacinės instancijos teismas panaikino pirmosios instancijos teismo arba apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ar nutartį, byla turi būti nagrinėjama bendra tvarka. Kasacinės instancijos teismo nurodymai yra privalomi (BPK 386 straipsnio 1, 2 dalys). Teisinė situacija, kai apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija, nagrinėjusi apeliacinį skundą, nesurašo nutarties, bet pasirašo kitos toje pačioje baudžiamojoje byloje, to paties teismo teisėjų kolegijos priimtą nutartį, kurią panaikino Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, vertintina ir kaip BPK 386 straipsnio 1, 2 dalių pažeidimas, nes paneigiama konstitucinė bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priedermė ir paskirtis"[157].

Visų pirma, objektyvųjį teisėjo (teismo) nešališkumą garantuoja draudimas tam pačiam teisėjui nagrinėti tą pačią bylą antrą kartą.

BPK 58 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad teisėjas negali dalyvauti procese ar pakartotinai nagrinėti tą pačią bylą jeigu:

1) "jeigu jis tame procese dalyvavo kaip ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar gynėjas;
2) jeigu jis sprendė įtariamojo suėmimo ar suėmimo pratęsimo klausimą, sankcionavo procesinių prievartos priemonių taikymą arba nagrinėjo proceso dalyvių skundus toje pačioje byloje;
3) jeigu jis priėmė nuosprendį pirmosios instancijos teisme, negali nagrinėti tą pačią bylą apeliacine tvarka ir kasacine tvarka, taip pat iš naujo nagrinėti tą bylą pirmosios instancijos teisme tuo atveju, kai panaikintas jo priimtas nuosprendis;

[157] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. rugsėjo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-228/2009" TAR. http://eteismai.lt/byla/47231983989180/2K-228/2009

4) jeigu jis priėmė sprendimą apeliacinės instancijos teisme, negali nagrinėti tos bylos kasacine tvarka;
5) jeigu jis priėmė sprendimą kasacinės instancijos teisme, negali dalyvauti nagrinėjant tą bylą apeliacine tvarka;
6) jeigu jis priėmė sprendimą apeliacinės arba kasacinės instancijos teisme, negali iš naujo nagrinėti tą bylą pirmosios instancijos teisme".

Pažymėtina, jog įstatyme nurodytų aplinkybių esmė – negalimumas teisėjui antrą kartą dalyvauti toje pačioje byloje kaip teisėjui.[158] Šia nuostata, įstatymų leidėjas, nori užtikrinti proceso sąžiningumą, nes jeigu yra pagrindas manyti, kad teisėjas (teismas) priėmė galimai neteisėtą ar nepagrįstą sprendimą ar kitaip pažeidė proceso šalių teises tokį teismo sprendimą galima apskųsti aukštesnės instancijos teismui, kuriame teisėjas, nagrinėjęs skundžiamąjį teismo sprendimą, negalės dalyvauti kaip teisėjas antrą kartą. Pavyzdžiui, BPK komentaro autoriai teigia, kad nuostata, jog draudžiama bylą nagrinėti daugiau kaip vieną kartą (tą pačią bylą), galioja tik tuo atveju jeigu keliose instancijose svarstomi galutiniai sprendimai ir (ar) nuosprendžiai ir (ar) nutartys. Tai, kad " <...> epizodinis dalyvavimas nagrinėjant skundą dėl proceso neužbaigiančios (procedūrinio pobūdžio, pavyzdžiui, skundas dėl naujų įrodymų išreikalavimo) nutarties netrukdo tam teisėjui vėliau dalyvauti, pavyzdžiui, nagrinėjant apeliacinį ar kasacinį skundą dėl nuosprendžio".[159]

Kitas svarbus aspektas, jog pagal BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punktą teisėjas negali dalyvauti procese ar pakartotinai nagrinėti tą pačią bylą, jeigu jis toje byloje nagrinėjo proceso dalyvių skundus. Pavyzdžiui, LAT šiuo aspektu nurodo, jog *"BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punkte yra įvirtintas reikalavimas, kad bylą nagrinėtų teisėjas dėl kaltinamojo nepriėmęs sprendimų, kuriuose būtų pasisakęs dėl įtarimų pagrįstumo, duomenų (įrodymų) vertinimo ir pan. <...> negalimas teisėjo dalyvavimas procese, jeigu jis, <...> sprendė klausimus dėl kardomųjų priemonių skyrimo (jų terminų tęsimo), procesinių prievartos priemonių sankcionavimo ar nagrinėjo proceso dalyvių skundus dėl <...> apribojančių priemonių pagrįstumo, nes kiekvienu atveju spręsdamas šiuos klausimus teisėjas pirmiausia turi įvertinti įtarimų pagrįstumą bei duomenų jiems pagrįsti pakankamumą."*[160]

LAT praktikoje, dėl to paties asmens bylos nagrinėjimo nurodyta, kad: *" <...> BPK 58 straipsnio 2 dalis leidžia teisėjui nagrinėjant tą pačią bylą dalyvauti tik vienos instancijos teismo procese, tačiau įstatymas nedraudžia tam pačiam teisėjui nagrinėti keletą skirtingų bylų dėl to*

[158] Raimundas Jurka ir kt., s*upra note 9:89*
[159] Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, *supra note 8:161,6 punktas.*
[160] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2015 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-124-648/2015" TAR.
http://eteismai.lt/byla/35071537669735/2K-7-124-648/2015

paties asmens padarytų nusikaltimų"[161]. Taigi, teismas pasako, kad nors teisėjas (teismas) anksčiau ir nagrinėjo bylą, kurioje buvo kaltinamasis konkretus asmuo, tačiau tai nesudaro pagrindo pripažinti, jog teisėjas (teismas) yra šališkas jo atžvilgiu ir negali nagrinėti kitų bylų, kuriose kaltinamasis yra tas pats asmuo, jeigu jos nesusijusios su jo atžvilgiu priimtu ankstesniu sprendimu pirmoje byloje. Kita vertus LAT nurodo, kad net ir nustačius, kad teisėjas yra suformavęs išankstinę nuomonę dėl kaltinamojo, kuri jau pareikšta, pavyzdžiui, to paties teisėjo priimtoje nutartyje dėl bylos grąžinimo prokurorui ikiteisminiam tyrimui papildyti, teisėjo dalyvavimas procese draudžiamas.[162]

Tačiau, EŽTT teigia, jog jeigu bylą nagrinėja teisėjas (teismas) anksčiau to paties kaltinamojo atžvilgiu anksčiau priėmęs sprendimą tai gali kaltinamajam sukelti subjektyvią abejonę teisėjo (teismo) nešališkumu.[163]

Kita situacija susiklosto kai LAT kasaciniame skunde teigiama, kad bylą išnagrinėjo pirmos instancijos šališkas teisėjas (teismas), nes bylą nagrinėjo ta pati teisėja, kuri priėmė nuosprendį byloje, iš kurios buvo išskirta ši baudžiamoji byla. *"Teisėjų kolegijos vertinimu, bylos duomenys neleidžia daryti išvados, kad pirmosios instancijos teismas nagrinėdamas A. G. baudžiamąją bylą, turėjo išankstinę nuomonę ir neužtikrino proceso objektyvumo, t. y. buvo šališkas. Šališku pripažįstamas teismas, kai bylą išnagrinėjo teisėjas negalėjęs dalyvauti procese dėl BPK 58 straipsnyje išvardintų priežasčių. Kaip matyti iš bylos medžiagos, teisiamojo posėdžio metu nuteistasis A. G. nagrinėjančiai teisėjai pareiškė nušalinimą, motyvuodamas tuo, kad teisėja negali tą pačią bylą nagrinėti antrą kartą. <...> Pritartina šioje nutartyje dėstomai pozicijai, kad vien aplinkybė, jog tos pačios sudėties teismas nagrinėja bylą, kuri yra išskirta iš kitos bylos, kurioje jau yra priimtas nuosprendis, negali būti pakankamas pagrindas proceso dalyviams ir visuomenei abejoti proceso objektyvumu. Pažymėtina, kad BPK 58 straipsnyje atvejis, kai teisėjas dėl nurodytos priežasties negalėtų dalyvauti procese nėra numatytas"*[164].

Kaip jau minėta anksčiau, nors teisėjas anksčiau ir dalyvavo konkretaus asmens baudžiamojoje byloje, tačiau įstatymų leidėjas nedraudžia tam pačiam teisėjui nagrinėti keletą skirtingų bylų dėl to paties asmens padarytų nusikaltimų nes įstatymų leidėjas BPK 58 straipsnio 2 dalyje įtvirtino baigtinį papildomų aplinkybių sąrašą, kurių pagrindu teisėjas negali dalyvauti

[161] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83/2011" TAR. http://eteismai.lt/byla/47608914077451/2K-83/2011

[162] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-176/2010" TAR. http://eteismai.lt/byla/249932533092393/2K-176/2010

[163] "Thomann prieš Šveicariją 1996 m. birželio 10 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 17602/91).

[164] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2018 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 113-696/2018" TAR.
http://eteismai.lt/byla/141687656653669/2K-113-696/2018

nagrinėjant bylą, tačiau įstatymų leidėjas ir negarantuoja, kad to paties teisėjo dalyvavimas skirtingose baudžiamosiose bylose lems nešališką teisėją (teismą).[165]

Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas nedraudžia kasacinės instancijos teismo teisėjui, antrą kartą nagrinėti bylos kasacine tvarka, taip pat teisėjui, kuris dalyvavo kasacinio skundo atrankos procedūroje, nedraudžia vėliau nagrinėja bylą kasacine tvarka (BPK 373 straipsnis). Tačiau, nors kasacinės instancijos teismo teisėjams tokių draudimų nėra, tačiau svarstytina ar tai negalėtų būti vertinama kaip pagrįsta abejonė, kad teisėjas (teismas) gali būti objektyviai šališkas, ypač jeigu asmuo yra teisiamas nebe pirmą kartą?

Objektyvaus šališkumo pagrindu pripažįstamas ir *dalyvavimas toje pačioje byloje atliekant skirtingas funkcijas.* BPK 58 straipsnio 2 dalies 1 punkte įtvirtinta, kad teisėjas negali dalyvauti procese ar pakartotinai nagrinėjant tą pačią bylą, jeigu jis tame procese dalyvavo kaip ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar gynėjas. Įstatymų leidėjas labai aiškiai įtvirtino, kad dalyvavimas toje pačioje byloje atliekant skirtingų subjektų funkcijas draudžiamas. Nešališkumo principo pažeidimu bus laikytina ir tokia situacija, jeigu "teisėjas anksčiau dirbo prokuratūros skyriaus, kuris vykdė pareiškėjo ikiteisminį tyrimą, pirmininku, tokia aplinkybė nėra suderinama su nešališkumo principu, nors pats teisėjas tiesiogiai ir nevykdė ikiteisminio tyrimo pareiškėjo byloje".[166]

LAT aiškiai nurodo, jog norint konstatuoti šį teisėjo (teismo) šališkumo pagrindą būtina nustatyti procesinio statuso pasikeitimą toje pačioje, o ne kitoje teisėjo nagrinėjamoje byloje. LAT konstatavo, kad nebuvo pagrindo manyti, jog bylą išnagrinėjo šališkas teisėjas, nes "š*ioje byloje kasatorius G. T. nepateikė jokių duomenų, kurie galėtų rodyti bylą išnagrinėjusio teisėjo asmeninį tendencingumą, o iškėlė abejones dėl teismo nešališkumo objektyviąja prasme. Iš bylos medžiagos matyti, kad nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme kaltinamojo gynėjas advokatas <...> pareiškė nušalinimą bylą nagrinėjančiam teisėjui <...>, argumentuodamas tuo, kad teisėjas, dirbdamas prokuroru, palaikė kaltinimą kitoje baudžiamojoje byloje, kurioje G. T. buvo pripažintas kaltu. Teisėjas, vadovaudamasis BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punktu, 59 straipsnio 1, 4 dalimis, nušalinimo netenkino. Jau minėta, kad pagal BPK 58 straipsnio 2 dalies 1 punktą teisėjas negali dalyvauti procese, jeigu jis tame pačiame procese dalyvavo kaip ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, gynėjas. Šiuo atveju tokių aplinkybių nenustatyta, todėl <...> kaip prokuroro dalyvavimas ankstesniame kito ikiteisminio tyrimo procese, kuriame*

[165] Remigijus Merkevičius, *supra note 21:89.*
[166] Lijana Štarienė, *supra note 5:389.*

buvo kaltinamas G. T., nėra aplinkybė, rodanti teismo šališkumą objektyviąja prasme".[167] Pažymėtina, kad LAT ir EŽTT nuomonė šiuo klausimu sutampa.[168]

EŽTT praktikoje dažnai nustato objektyvaus nešališkumo principo pažeidimą. Štai EŽTT *Piersack prieš Belgiją* byloje nustatė, jog buvo pažeista teisė į nešališką teismą, nes prisiekusiųjų teismo pirmininkas toje pačioje byloje priėmė procesinius sprendimus, anksčiau būdamas prokuroru[169]. EŽTT teigimu, tokia abejonė kyla net ir tuo atveju jeigu teisėjas kaip prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas tiesioginių funkcijų byloje neatliko, tačiau konkrečioje byloje pareiškė savo nuomonę, kuria remiasi kaltinimas arba jis dirbo prokuratūros padalinyje, kurio pareigūnai atliko šios nusikalstamos veikos tyrimą. Kita vertus EŽTT nurodo, jog faktas, kad teisėjas, nagrinėjantis baudžiamąją bylą anksčiau dirbo prokuratūroje, atlikusioje ikiteisminį tyrimą dėl kaltinamojo veiksmų, tačiau pats asmeniškai nebuvo susijęs su konkrečios nusikalstamos veikos tyrimu, nesudaro pagrindo abejoti baudžiamąją bylą nagrinėjančio teisėjo nešališkumu.

Apibendrinant galime pasakyti, kad tiek LAT, tiek EŽTT nuomonė šiuo aspektu panaši. Pagal LAT formuojamą praktiką tam, kad būtų konstatuota BPK 58 straipsnio 2 dalies 1 punkte numatyti teisėjo (teismo) šališkumo pagrindas, jog (teisėjas dalyvavo toje pačioje byloje turėdamas skirtingą statusą), būtina konkrečiai nustatyti procesinio statuso pasikeitimą toje pačioje teisėjo nagrinėjamoje byloje. EŽTT nuomone teisėjas (teismas) spręsdamas ar konkrečioje byloje buvo teisėjo procesinio statuso pasikeitimas privalo atsižvelgti ir įvertinti aplinkybių visumą, o būtent ar tos aplinkybės turėjo pagrįsto pagrindo manyti, kad teisėjas ar teismas byloje buvo objektyviai nešališkas.

LAT praktikoje konstatuota, jog pagal BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punktą teisėjas negali pakartotinai dalyvauti procese ar nagrinėti tą pačią bylą, jeigu jis sprendė įtariamojo suėmimo ar suėmimo pratęsimo klausimą, sankcionavo procesinių prievartos priemonių taikymą[170]. Tačiau, baudžiamojo proceso įstatymas nedraudžia tam pačiam teisėjui spręsti kaltinamojo suėmimo ar suėmimo pratęsimo klausimo bylai esant teisme ir nagrinėti baudžiamąją bylą dėl to pačio asmens[171]. Todėl, jeigu tokia byla yra perduota nagrinėti teismui, joks kitas teisėjas šio klausimo spręsti negali, taip pat negali priimti ir jokių kitų procesinių sprendimų.

[167] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. spalio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 414/2010" TAR. http://eteismai.lt/byla/59600791364515/2K-414/2010

[168] "Craxi prieš Italiją 2003 m. liepos 17 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 25337/94).

[169] "Council of Europe. European Court of Human Rights. Case of De Cubber v. Belgium", (Appl. No 9186/80, judgment of the 14th of September 1987).

[170] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-42-/2010" TAR. http://eteismai.lt/byla/97513542099534/2K-42/2010
"Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2013 m. gruodžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-520/2013" TAR. http://eteismai.lt/byla/252402044749796/2K-520/2013

[171] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-514/2006" TAR. http://eteismai.lt/byla/181925112371247/2K-514/2006

Pažymėtina, jog teisėjo (teismo) objektyvaus šališkumo faktui nustatyti reikia, kad teisėjas, kuriam paskirta nagrinėti byla, atlikdamas savo funkcijas ankstesniu metu, būtų kokiu nors aspektu susijęs su būtent tos konkrečios bylos tyrimu. Kita vertus EŽTT nuomone, kad ne visada ankstesnis teisėjo dalyvavimas byloje pažeidžia objektyvaus nešališkumo principo reikalavimą. Pavyzdžiui, tai, kad teisėjas dalyvavo ikiteisminio tyrimo metu apklausiant liudininkus, tačiau nedalyvavo nei rengiant bylą teismui, nevertino įrodymų nereiškia teisėjo (teismo) šališkumo.[172] Taigi, jeigu byloje dalyvaujantis teisėjas, vykdydamas savo funkcijas, ikiteisminio tyrimo metu susipažino su bylos medžiaga, ir dalyvavo ikiteisminiame tyrime nepatvirtina fakto, jog teisėjas yra objektyviai šališkas. Pagrindas abejonei kilti yra tai, ar teisėjas (teismas) atlikdamas procesinius veiksmus teisėjas pateikė ar nepateikė savo asmeninę nuomonę dėl asmens kaltumo. EŽTT šiuo klausimu pabrėžia, kad siekiant priimti vienokį ar kitokį procesinį veiksmą, būtina atsižvelgti į aplinkybių visumą.

Apibendrinat galima pasakyti, jog objektyvusis nešališkumas teismų praktikoje reiškia, kad baudžiamojo proceso metu turi būti pateikiamos pakankamos garantijos, pašalinančios pagrįstą abejonę dėl galimo teisėjo (teismo) šališkumo. Šis nešališkumo aspektas reikalauja, kad teismo procesas būtų organizuojamas ir užtikrinamas taip, kad visi proceso veiksmai su bylos nagrinėjimo teisme dalyviais būtų bendraujama taip, kad negalėtų kilti pagrindas, jog proceso metu vienai iš proceso šalių reiškiamas išankstinis priešiškumas ar palankumas. Toliau bus nagrinėjama teisėjo (teismo) nušalinimo ir nusišalinimo procedūra.

3.3. Teisėjo (teismo) nušalinimas ir nusišalinimas

"Baudžiamajame procese teismo nešališkumo principas pirmiausia suvokiamas kaip suinteresuotų bylos baigtimi proceso dalyvių, ypač kaltinamojo, garantija į tai, kad baudžiamoji byla būtų išnagrinėta teismo, neturinčio ir nereiškiančio jokio išankstinio nusistatymo proceso dalyvių atžvilgiu".[173] Tai reiškia, jog byla gali būti išnagrinėta tinkamai, tik tuo atveju, kuomet proceso dalyviai turi galimybę siekti tokio teisėjo (teismo). Todėl, BPK numato baudžiamojo proceso dalyvių konstitucinės teisės į nešališką teismą, įgyvendinimo priemonę – nušalinimo institutą.

Pažymėtina, jog siekiant užtikrinti kuo efektyvesnį baudžiamąjį procesą, įstatymų leidėjas įtvirtino nemažai procesinių garantijų, kurios proceso dalyviams užtikrina teisę į teisingą procesą – gynyba, atstovavimas, nušalinimas, apskundimas.[174] Tačiau, šiame darbe aktualu kalbėti apie

[172] "Bulut prieš Austriją 1996 m. vasario 22 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 17358/90).
[173] Raimundas Jurka ir kt., s*upra note 9:84.*
[174] Rima Ažubalytė ir Jolanta Zajančkauskienė *supra note 74:30.*

nušalinimo institutą baudžiamajame procese, kuris visų pirma, suprantamas kaip nešališkumo principo garantija, užtikrinanti ir apsauganti proceso dalyvių teisę į sąžiningą ir teisingą procesą.

"Nušalinimo institutas – tai procesinis institutas, kuris garantuoja, kad nagrinėjant bylą įtakos sprendimo priėmimui negalės daryti suinteresuoti bylos baigtimi proceso dalyviai"[175]. Šis institutas proceso dalyviams leidžia tikėtis, jog paaiškėjus teisėjo (teismo) šališkumui, galima bus imtis atitinkamų priemonių. Nušalinimas pasireiškia paties proceso dalyvių, turinčių pagrįstų abejonių dėl nešališko teisėjo (teismo), prašymu, kad toks teisėjas (teismas) nenagrinėtų bylos. Tik nušalinimo institutas gali garantuoti, kad įgyvendinant proceso dalyvių teisę į teisingumą byloje būtų tiriama ir nagrinėjama sąžiningai, be suinteresuotų bylos baigtimi teisėjo (teismo).

Taigi, teisėjo (teismo) nušalinimo institutas įtvirtintas BPK 57 – 61 straipsniuose, CPK 64 – 71 straipsniuose ir Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnyje, Administracinių bylų teisenos įstatymo 44 – 45 straipsniuose.

Pažymėtina, jog BPK 59 straipsnyje įtvirtinta nuostata, tai kartu ir teisė, ir pareiga nusišalinti pačiam teisėjui.

Nušalinimą gali pareikšti įtariamasis, kaltinamasis, nuteistasis, išteisintasis, gynėjas, prokuroras, nukentėjusysis, privatus kaltintojas, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas, arba jų atstovai. Nušalinimas gali būti pareikštas – ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui, ikiteisminio tyrimo teisėjui, teisėjui, teisiamojo posėdžio sekretoriui, vertėjui, ekspertui, specialistui, gynėjui. (BPK 57 straipsnio 2 dalis). Taigi nors Konstitucija, EŽTK iš esmės kalba apie kaltinamojo asmens teisę į nešališką teismą, tačiau BPK teisę į nešališką teismą garantuoja visiems proceso dayviams.

Pažymėtina, jog LAT savo praktikoje ne vieną kartą aiškino, kad "ne tik proceso dalyvis gali nušalinti teisėją, bet ir pati įstatymo norma įpareigoja teisėją nusišalinti nuo bylos nagrinėjimo"[176]. "Pareigos nusišalinti esminis bruožas tas, jog įstatymo nustatytais atvejais šiems subjektams nepaliekama galimybė svarstyti klausimą dėl nusišalinimo. Įstatymai įsakmiai nustato, kad esant BPK 58 straipsnyje numatytais atvejais toks nusišalinimas yra privalomas"[177]. Nusišalinimas galimas viso proceso metu: teisminio bylos nagrinėjimo metu (BPK 59 straipsnis) ir ikiteisminio tyrimo metu (BPK 60 straipsnis).

Nušalinimo teisminio bylos nagrinėjimo metu procedūra įtvirtinta BPK 59 straipsnyje.

BPK 59 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad: „teisėjas, <...> privalo nusišalinti Kodekso 58 straipsnyje nurodytais pagrindais". Taigi, teisėjas gavęs bylą iki bylos nagrinėjimo pradžios ir

[175] *Ibid*

[176] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-479/2005" TAR. http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=28689
"Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007 m. sausio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63/2007" TAR. http://eteismai.lt/byla/101799866183056/2K-63/2007

[177] Raimundas Jurka ir kt., *supra note 9:82.*

nustatęs, kad dėl BPK 58 straipsnyje nurodytų pagrindų negalės nagrinėti bylos, turėtų ją grąžinti teismo pirmininkui, kad ji būtų paskirta kitam teisėjui, o esant Teismų įstatymo 34 straipsnio 2 dalyje numatytoms aplinkybėms, aukštesnio teismo pirmininkas bylą, turėtų perduoti nagrinėti kitam tos pačios pakopos teismui. Jeigu nušalinimo pagrindas teisėjui atsiranda jau pradėjus nagrinėti bylą, tokiu atveju teisėjas nedelsiant apie tai turi pranešti Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkui arba teismo pirmininkui. Jeigu toks teisėjo nusišalinimas nepatvirtinamas, tokiu atveju nepagrįstą nusišalinimą pareiškęs teisėjas privalo bylą nagrinėti iš esmės (BPK 59 straipsnio 4 dalis). Teismo pirmininko ar Baudžiamųjų bylų skyriaus sprendimas nepatvirtinti nusišalinimo – neginčijamas.

Pastebėtina, kad jeigu teisėjas pats nenusišalina nuo bylos nagrinėjimo arba toks jo nusišalinimas nėra patvirtintas, jo nušalinimą BPK 58 straipsnio 1 – 2 dalyse nurodytais pagrindais gali pareikšti proceso dalyviai, nurodyti BPK 57 straipsnio 1 dalyje. Taigi, proceso dalyviui pasinaudojus savo teise pareikšti nušalinimą, nurodant nušalinimo ar nusišalinimo motyvus, nušalinimas gali būti reiškiamas tiek žodžiu, tiek raštu. Nušalinimas pirmosios instancijos teisme (BPK 267 straipsnis) gali būti atliekamas iki įrodymų tyrimo teisme pradžios (parengiamojo posėdžio metu), vėliau nušalinimą pareikšti galima tik tuo atveju, kai nušalinimą reiškiantis asmuo dėl nušalinimo pagrindo sužino tuo metu, kai įrodymų tyrimas pradėtas (BPK 59 straipsnio 2 d.). Tačiau šiuo atveju teisėjas (teismas) turi įsitikinti ar nušalinimą pareiškęs proceso dalyvis apie pagrindą, leidžiantį pareikšti nušalinimą, nežinojo anksčiau. Štai apeliacinės instancijos (BPK 324 straipsnis) ir kasacinės (BPK 377 straipsnis) instancijos teismuose nušalinimai taip pat gali būti teikiami tik teismo posėdžio pradžioje, kai proceso dalyviams ši teisė išaiškinta. Tokia įstatymų leidėjo nuostata reiškia, jog proceso dalyviams ši teisė ribojama todėl, kad proceso dalyviai nepiktnaudžiautų nušalinimo teise.

Pažymėtina, jog BPK 59 straipsnio 2 – 3 dalyse įtvirtinta, kad visi nušalinimo klausimai teisminio bylos nagrinėjimo stadijoje sprendžiami pasitarimų kambaryje, o teisėjai, kuriems pareikštas nušalinimas, turi teisę viešai pasisakyti dėl nušalinimo. Pastebėtina, jog teisėjo ir teismo nušalinimas sprendžiamas priklausomai nuo to, kiek teisėjų nagrinėja baudžiamąją bylą, ir keliems teisėjams yra pareikšti nušalinimai. Taigi, „jeigu bylą nagrinėja vienas teisėjas, dėl jam pareikšto nušalinimo sprendžia jis pats, kai bylą nagrinėja teisėjų kolegija: vienam iš kolegijos teisėjų pareikštą nušalinimą pastarajam teisėjui nedalyvaujant svarsto kiti teisėjai. Jeigu balsai pasiskirsto pusiau, teisėjas laikomas nušalintu. Dėl keliems teisėjams ar visai teisėjų kolegijai pareikšto nušalinimo paprasta balsų dauguma nusprendžia tą bylą nagrinėjanti teisėjų kolegija, dalyvaujant teisėjams, kuriems reiškiamas nušalinimas.“[178]

[178] Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis Baudžiamojo proceso teisė 2-oji pataisyta ir papildyta laida. (Vilnius: Registrų centras, 2011) 120 -121

LAT dėl BPK 59 straipsnio 2 dalies 2 punkto konstatavo, jog „<..>. *"tai, kad teisėjų kolegija, kuriai proceso dalyvis pareiškė nušalinimą, pati išsprendė šį klausimą, nuspręsdama pareiškimo netenkinti, ir po to išnagrinėjo bylą apeliacine tvarka, atmesdama paduotus apeliacinius skundus, nėra nei baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimas, nei faktas, rodantis teismo šališkumą <..>"*[179].

EŽTT praktikoje priešingai, nėra nusistovėjusios aiškios praktikos kaip turi būti sprendžiamas teisėjui ar visai teismo sudėčiai pareikštas nušalinimo klausimas. EŽTT byloje *Debled prieš Belgiją* teigiama, jog pareikštas nušalinimas turi būti išspręstas, taip, kad atitiktų EŽTK 6 straipsnio nuostatas. Pažymėtina, jog EŽTK 6 straipsnio nuostatoms neprieštarauja toks nacionalinių įstatymų reglamentavimas, pagal kurį vienam kolegijos nariui pareikštą nušalinimą išsprendžia kiti teisėjai jam nedalyvaujant. Jeigu nušalinimas pareiškiamas keliems kolegijos nariams tais pačiais pagrindais, tokiu atveju vieno iš teisėjų kolegijos narių sprendimas dėl kito kolegijos nario nešališkumo gali sukelti objektyvių abejonių šių teisėjų nešališkumu[180]. Iš to galima daryti išvadą, kad kiekvienas nušalinimo atvejis yra individualus ir nagrinėjamas atskirai. Gali atrodyti keistai, jog toje pačioje teisėjų kolegijos sudėtyje esantys teisėjai, nagrinėja savo kolegos nušalinimo klausimą, bet remiantis galiojančiais teisės aktais ir teismų praktika, tai neprieštarauja jokioms įstatymo normoms.

BPK 253 įtvirtinta, jog teisėjai išsprendę klausimą dėl nušalinimo priima nutartį. Tačiau jeigu proceso dalyvis su tokiu teismo sprendimu nesutinka, jis turi teisę (dėl nušalinimo) teismo sprendimą, apskųsti bendra tvarka arba apskųsti apeliacine tvarka BPK 318 straipsnio 4 dalimi ir nurodyti savo prieštaravimus su kuriais jis nesutinka.

Kalbant apie ikiteisminio tyrimo teisėjo nušalinimą jis reglamentuojamas (BPK 60 straipsnyje). Dėl ikiteisminio tyrimo teisėjo nušalinimo nusprendžia apylinkės teismo pirmininkas arba Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas. Taip yra tarsi garantuojama, jog ikiteisminio tyrimo teisėjas, nenusišalins nesant pagrindui. Jeigu yra pareiškiamas teisėjo nusišalinimas ikiteisminio tyrimo metu, tokiu atveju išnagrinėjamas prašymas ir jeigu prašymas nėra patenkinamas, tokiu atveju tas pats teisėjas vykdo, tas pačias, jam pavestas funkcijas dėl ikiteisminio tyrimo. Jeigu nėra patenkinamas ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimas dėl nusišalinimo byloje, toks atvejis yra labai palankus kaltinamajai pusei, nes tuomet, tokio teisėjo priimtą sprendimą (jeigu jis nepalankus) yra pagrindas skųsti aukštesnės instancijos teismui.

"Jei nušalinimas yra patenkinamas, ikiteisminio tyrimo stadijoje, atlikti ikiteisminio tyrimo

[179] "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2013 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-255/2013" TAR. http://eteismai.lt/byla/215729605983783/2K-255/2013

[180] Frowein J., Abr.: Peukert W. Europaiche Menschenrechtskonvention. EMRK- Kommentar.2. Auflage, Keehl, Strassburg, Arlington, Engel (1996). 255

veiksmus pavedama kitam subjektui."[181] Tokiu atveju, naujai paskirtam ikiteisminio tyrimo teisėjui yra skiriama laiko, susipažinti su nagrinėjamos bylos medžiaga, tokiu atveju ikiteisminio tyrimo procesas yra pratęsiamas nustatytam terminui. Gali atrodyti, kad nušalinimo ar nusišalinimo institutas yra puikus pagrindas šalims vilkinti bylą, siekiant vienokios ar kitokios naudos iš to, bet proceso terminai yra griežtai įtvirtinti ir trumpi, pvz. pareiškimą dėl teisėjo nušalinimo, nagrinėjantis subjektas privalo priimti per 2 dienas. Taip yra užtikrinamas proceso operatyvumas. Nusišalinimo institutas turi būti taikomas preciziškai ir tik išimtinomis sąlygomis, nes pradedant piktnaudžiauti šia sąlyga, visuomenė gali pradėti abejoti teisėjų nešališkumu ir teismai, kaip institucija, gali prarasti pasitikėjimą.

Apibendrinant galima pasakyti, jog teisėjo (teismo) nušalinimo institutas itin svarbus veiksnys, kuris užtikrina, jog BPK 58 straipsnio pagrindams, jog teisėjas (teismas) nepažeis ne tik proceso dalyvių teisių, tačiau ir pačios konstitucinės teisės į nešališką ir teisingą bylos nagrinėjimą.

[181] Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, *supra note 8:364.*

IŠVADOS

1. Teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principai yra konstituciniai, tarpšakiniai baudžiamojo proceso teisės principai, kildinami iš konstitucinės, konvencinės asmens teisės, kad jam pareikštus baudžiamuosius kaltinimus (pagal Lietuvos teisę – asmens baudžiamąją bylą) turi išnagrinėti nepriklausomas ir nešališkas teisėjas (teismas).

1.1 Teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principai paprastai reglamentuojami tame pačiame tarptautinio ar nacionalinio norminio teisės akto straipsnyje, neretai apie juos kartu kalbama ir teismų sprendimuose. Tačiau nors teisėjo (teismo) nešališkumas baudžiamajame procese tiesiogiai susijęs su jo nepriklausomumu, doktrinos analizė leidžia teigti, kad tai savarankiški baudžiamojo proceso teisės principai turintys savarankišką turinį ir veikimą.

1.2. Nepriklausomumo principas pabrėžia teisėjo (teismo) santykį su kitais subjektais ir (ar) valdžios institucijomis, o nešališkumas tai daugiau vidinė teisėjo (teismo) būsena, kai sprendimai konkrečioje byloje turi būti priimami be išankstinio nusistatymo ar suinteresuotumo bylos baigtimi.

2. Teisėjų (teismų) nepriklausomumo principas reiškia, kad teisėjai (teismai) teisingumą gali vykdyti tik jeigu yra užtikrintas teisminės valdžios ir teisėjo (teismo), vykdančio teisingumą konkrečioje byloje, nepriklausomumas. Teisėjo (teismo) nepriklausomumo principas taip pat garantuoja, jog bus užtikrinta asmens konstitucinė teisė į teisminę gynybą. Teisėjo (teismo) nepriklausomumo principo turinio analizė leidžia daryti išvadą, jog teisėjo (teismo) nepriklausomumas, nors ir skiriamas į išorinį ir vidinį nepriklausomumą, yra nedalomas.

2.1 Išorinis teisėjo (teismo) nepriklausomumas – įstatyme įtvirtintų ir teisėjams suteikiamų garantijų sistema, apsauganti teisėjus nuo bet kokio poveikio iš šalies ir turinti užtikrinti, kad teisėjas vykdys teisingumą vadovaudamasis tik įstatymu. Išorinis teisėjo (teismo) nepriklausomumas gali būti skirstomas į dalykinį ir asmeninį nepriklausomumą.

2.1.1 Dalykinis teisėjo (teismo) nepriklausomumas reiškia, jog draudžiamas bet koks poveikis iš šalies, siekiant paveikti teisėją ar jo priimamus sprendimus.

2.1.2 Asmeninis teisėjo (teismo) nepriklausomumas siejamas su įvairiomis garantijomis, kurios sudaro teisėjui tokias darbo sąlygas, kurios pašalintų bet kokį poveikį teisėjams ir jų priimamiems sprendimams.

2.2 Vidinis teisėjo (teismo) nepriklausomumas tai konkrečių teisėjo pažiūrų, įsitikinimų ir moralinių vertybių visuma, garantuojanti nešališką bylos nagrinėjimą ir negalimumą lemti jo vykdomo teisingumo turinio.

3. Teisėjo (teismo) nešališkumo principas baudžiamajame procese suprantamas kaip garantija, jog kaltinimo ir gynybos įrodymai būtų patikrinti objektyviai, abiems bylos šalims

užtikrinant teises rungimosi procese. Tik nešališkas teisėjas (teismas) įvertinęs surinktus įrodymus, teisingai nustatęs faktines bylos aplinkybes gali tinkamai pritaikyti įstatymą, kvalifikuoti nusikalstamą veiką, pripažinti asmenį kaltu ar jį išteisinti. Mokslinės doktrinos, KT, LAT ir EŽTT teismų sprendimų analizė leidžia teigti, jog teisėjo (teismo) nešališkumo principo turinį nacionaliniai ir tarptautiniai teismai aiškina iš esmės vienodai, išskirdami du pagrindinius šio principo turinio elementus: subjektyvųjį ir objektyvųjį nešališkumą.

3.1 Subjektyvusis nešliškumas tai asmeninis teisėjo santykis su baudžiamojo proceso šalimis, per kurį pasireiškia teisėjo (teismo) nuomonė ar požiūris baudžiamajame procese. Subjektyvusis nešališkumas yra preziumuojamas, jeigu nėra jį paneigiančių įrodymų.

3.2 Objektyvusis nešališkumas reiškia, kad teisėjas (teismas) savo priimamais sprendimais negali nei vienai proceso šaliai sudaryti geresnių ar palankesnių sąlygų ar privilegijų baudžiamajame procese, teisėjas (teismas) spręsdamas bylą turi kelti pasitikėjimą teismais.

3.3 Pagrindinė baudžiamojo proceso dalyvių priemonė įgyvendinant konstitucinę teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą – nušalinimo institutas. Tik nušalinimo institutas gali garantuoti, kad įgyvendinant proceso dalyvių teisę į teisingumą byla būtų nagrinėjama nepriklausomo ir nešališko teisėjo (teismo).

3.3.1 Nušalinimo institutas yra skirtas baudžiamojo proceso nešališkumui, objektyvumui ir teisingumui pasiekti. Nušalinimo institutas visiems proceso dalyviams garantuoja teisę išreikšti pagrįstas abejones dėl teisėjo subjektyvaus ar objektyvaus nešališkumo ir reikalauti, kad jis būtų nušalintas ar nusišalintų nuo bylos nagrinėjimo.

3.3.2 Nusišalinimo institutas turi būti taikomas preciziškai ir tik esant pagrindams, nes teisėjų piktnaudžiavimas nusišalinimu gali lemti visuomenės nepasitikėjimą.

Padarytos išvados leidžia teigti, kad ginamieji teiginiai pasitvirtino.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. *Valstybės Žinios* 33, 1014 (1992).
2. „Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas“. *Valstybės Žinios* 89, 2741 (2000).
3. „Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas“. *Valstybės Žinios* 37, 1341 (2002).
4. „Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas“. *Valstybės Žinios* 36, 1340 (2002).
5. „Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas“. *Valstybės Žinios* 46, 851 (1994).
6. „Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymas“. *Valstybės Žinios* 13, 308 (1999).
7. „Lietuvos Respublikos Teisėjų etikos kodeksas”. *Valstybės Žinios* 60, 3021 (2013).

Tarptautiniai teisės dokumentai:

1. 1948 m. “Visuotinė žmogaus teisų deklaracija”. *Valstybės Žinios* 68, 2497 (2006).
2. 1950 m. “Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija”. *Valstybės Žinios* 40, 987 (1995).
3. 1966 m. “Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas”. *Valstybės Žinios* 77, 3288 (2002).
4. United Nations General Assemblay „Human rights in the administration of justice”A/RES/40/146 13 December 1985 116th plenary meeting [*Žiūrėta 2018 m. vasario 1 d.]* http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r146.htm
5. 1999 m. “Visuotinė teisėjų chartija”, LAT [*Žiūrėta 2018 m. vasario 15 d.]* https://www.lat.lt/naujienos/pranesimai/655.html
6. European Charter on the Statute for Judges and Explanatory Memorandum DAJ/DOC (98)/23 8-10 July1998 Strasbourg [*Žiūrėta 2018 m. vasario 21d*.], https://rm.coe.int/16807473ef
7. Committee of Ministers. Rec (2010)12 Judges: independence, efficiency and responsibilities on 17 d. November 2010 m. [*Žiūrėta 2018 m. kovo 29 d.],* https://rm.coe.int/16807096c1
8. European Commision. Flash Eurobarometer 416, The charter of fundamental rights of the European Union, 1 d. December 2009 m. [*Žiūrėta 2018 m. balandžio 28 d.],* http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/flash/fl_416_en.pdf
9. Office of the High Commissioner for Human Rights in Cooperation with the International Bar Association, *Professional Training Series No. 9„Human Rights in the Administration of*

Justice: A manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers", United Nations, New York and Geneva, 2003 Chapter 4 independence and impartiality of judges, prosecutors and lawyers. [*Žiūrėta 2018 m. balandžio 30 d.]*

http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training9Titleen.pdf

10. Europos Taryba Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R(94) 12 valstybės narėms "Dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir vaidmens"(priimta Ministrų komiteto 1994 m. spalio 13 d. 518 ministrų pavaduotojų posėdyje) [*Žiūrėta 2018 m. vasario 2 d.]*

https://www.lat.lt/naujienos/pranesimai/656.html

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai:

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr. 465 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo" dalinio pakeitimo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymui „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų", Nr. 3/95". TAR.

http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta436/content

2. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25^1, 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69^1 ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai", Nr. 16/98". TAR.

http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta368/content

3. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 12 d. nutarimas. Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" Nr. 15/99-34/99-42/2000". TAR.

http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta316/content

4. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" Nr. 13/02/-22/02". TAR.

http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta286/content

5. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Pareiškėjo – Visagino miesto apylinkės teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalis (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05”. TAR.

http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta192/content

6. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ Nr. 10/04/-12/04-18/04 A“. TAR.

http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta226/content

7. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų įsttaymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ Nr. 33/03“. TAR.

http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta202/content

8. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (2002 m. vasario 28 d. redakcija) 153 straipsnio 2 dalies, 319 straipsnio 3 dalies, 352 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (2012) Nr. 33/2009“, TAR.

http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta135/content

9. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo nuostatų išaiškinimo“ (2014) Nr. 16/98”, TAR.

http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta39/content

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika:

1. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 28 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428/2005,“ TAR.

http://www.teisesgidas.lt/lat.php?id=28356

2. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo 27 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-479/2005,“ TAR.

http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=28689

3. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 14 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-27/2006,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/51185577495366/2K-27/2006

4. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 21 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-115/2006,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/118328140877811/2K-115/2006

5. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 10 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-514/2006,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/181925112371247/2K-514/2006

6. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 23 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63/2007,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/101799866183056/2K-63/2007

7. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 11 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-384/2008,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/138231837436831/2K-384/2008

8. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 7 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-198/2009,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/268140250074842/2K-198/2009

9. „ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 16 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-228/2009,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/47231983989180/2K-228/2009

10. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 1 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-446/2009,“ TAR,

http://eteismai.lt/byla/58302480644373/2K-446/2009

11. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 9 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-42-/2010,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/97513542099534/2K-42/2010

12. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 2 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-106/2010,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/73606108148142/2K-106/2010

13. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 16 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-176/2010,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/249932533092393/2K-176/2010

14. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 23 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-122/2010,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/165559833804408/2K-122/2010

15. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 23 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-195/2010,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/24001789301192/2K-195/2010

16. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. rugsėjo 28 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-422/2010,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/257926171908436/2K-422/2010

17. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 5 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-414/2010,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/59600791364515/2K-414/2010

18. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 30 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-523-2010,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/205389391127694/2K-523/2010

19. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 28 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-631-2010,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/67218690624401/2K-631/2010

20. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 20 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83/2011,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/47608914077451/2K-83/2011

21. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 1 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-15/2011,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/179273730464395/2K-15/2011

22. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 4 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-255/2013,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/215729605983783/2K-255/2013

23. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 10 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-520/2013,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/252402044749796/2K-520/2013

24. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 15 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-203- 404/2014,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/254972041688660/1-203-404/2014

25. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gegužės 13 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-246/2014,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/172087201462566/2K-246/2014

26. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 3 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-304/2014,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/249222084709678/2K-304/2014

27. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 30 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-349/2014,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/69994827149515/2K-349/2014

28. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 19 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-103-489/2015,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/220299628237650/2K-103-489/2015

29. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. balandžio 28 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-124-648/2015,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/35071537669735/2K-7-124-648/2015

30. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 24 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-477-746/2015,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/222044338296174/2K-477-746/2015

31. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. kovo 15 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102-222/2016,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/186686271098669/2K-102-222/2016

32. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2017 m. birželio 17 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 150- 648/2017,“TAR.

http://eteismai.lt/byla/272230317057716/2K-150-648/2017

33. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2017 m. lapkričio 29 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-324/788/2017,“TAR.

http://eteismai.lt/byla/41405169516121/2K-324-788/2017

34. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. kovo 20 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 113-696/2018,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/141687656653669/2K-113-696/2018

Kitų nacionalinių teismų sprendimai:

1. „Kauno apygardos teismo 2016 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-201-579/2016,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/213265478048302/1A-201-579/2016

2. „Kauno apygardos teismo 2016 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1T-13-579/2016,“ TAR.

http://eteismai.lt/byla/80547570797901/1T-13-579/2016

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai:

1. "*Campbell ir Fell prieš Jungtinę Karalystę* 1984 m. birželio 28 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 7819/77;7878/77).

2. "*De Cubber prieš Belgiją* 1984 m. spalio 26 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 9186/80).

3. "*Langborger prieš Švediją* 1989 m. birželio 22 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 11179/84).

4. *"Demicoli prieš Maltą* 1991 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 13057/87).

5. "*Karttunen prieš Suomiją* 1992 m. lapkričio 5 d. sprendimas" (pareiškimo Nr.CCPR/C/46/D/387).

6. "*Holm prieš Švediją* 1993 m. lapkričio 25 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 14191/88).

7. "*Beaumartin prieš Prancūziją* 1994 m. lapkričio 11 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 15287/ 89).

8. "*Stran ir Stratis Andreadis prieš Graikiją* 1994 m. lapkričio 21 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 22/1993/417/496).

9. "*Bulut prieš Austriją* 1996 m. vasario 22 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 17358/90).

10. "*Thomann prieš Šveicariją* 1996 m. birželio 10 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 17602/91).

11. "*Gregory prieš Jungtinę Karalystę* 1997 m. vasario 25 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 22299/93).

12. "*Incal prieš Turkiją* 1998 m. birželio 9 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 22678/93).

13. "*Academy Trading Ltd. ir kiti prieš Graikiją* 2000 m. balandžio 4 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 30342/96).

14. "*Daktaras prieš Lietuvą* 2001 m. sausio 17 d. sprendimas" (pareiškimo Nr.42095/98).

15. "*Craxi prieš Italiją* 2003 m. liepos 17 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 25337/94).

16. "*Brudnicka ir kiti prieš Lenkiją* 2005 m. kovo 3 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 54723/00).

17. "*Boldea prieš Rumuniją* 2007 m. vasario 15 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 19997/02).

18. "*Rupa prieš Rumuniją* 2008 m. gruodžio 16 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 58478/00).

19. "*Baka prieš Vengriją* 2016 m. birželio 23 d. sprendimas" (pareiškimo Nr.20261/12).

20. "*Paulikas prieš Lietuvą* 2017 m. sausio 24 d. sprendimas" (pareiškimo Nr. 5743509).

Specialioji literatūra:

1. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija.* Vilnius: Justitia, 2014.

2. Abramavičius Armanas, Jolanta Bieliauskaitė, Eglė Bilevičiūtė, *Asmens teisių gynimas: problemos ir sprendimai – mokslo studija.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.

3. Jočienė, Danutė *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas: užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje.* Vilnius: Eugrimas, 2001.

4. Jarašiūnas, Egidijus "*Valstybės valdžios institucijų santykių problemos konstitucinėje justicijoje"*. Daktaro disertacija, Lietuvos teisės universitetas, 1999.

https://lnb.libis.lt/simpleSearch.do?AI001=LNB:D*41987;=zW&doSearch=1

5. Kūris, Egidijus „*Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas"* Jurisprudencija Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 23 (15); (2001): 46-70.

https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3680/3472

6. Kūris, Egidijus „*Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas"* Jurisprudencija Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 24 (16) (2002): 57-70.

https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3658/3450

7. Laužikas Egidijus, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė. I tomas. Vadovėlis.* Vilnius: Justitia, 2003.

8. Šileikis, Egidijus *Alternatyvi konstitucinė teisė.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.

9. Masnevaitė Elena, Haroldas Šinkūnas, *Teismų nepriklausomumo samprata.* Vilnius: Registrų centras, 2011.

10. Frowein, Jochen ABR: PEUKERT W. *Europaische Menschenrechtskonvention. EMRK-Kommentar.2.* Auflage, Keehl, Strassburg, Arlington, Engel 1996.

11. Goda Gintaras, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis, *Baudžiamojo proceso teisė vadovėlis 2- oji pataisyta ir papildyta laida.* Vilnius: Registrų centras, 2011.

12. Goda Gintaras, Remigijus Merkevičius, Gintaras Jasaitis, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis, Jurgis Rinkevičius, Gintaras Švedas, *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai).* Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras 2003.

13. Goda Gintaras, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis, *Baudžiamojo proceso teisė* vadovėlis. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005.

14. Ambrasaitė, Goda *Teismo nepriklausomumas ir visuomenės pasitikėjimas teismu.* Vilnius: Justitia 2000.

15. Šinkūnas, Haroldas "*Teisėjų nepriklausomumo įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje"*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2004.

http://lvb.lt/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?vid=LABT_VU1&docId=VUB01000253446&fromSitemap=1&afterPDS=true

16. Randakevičienė, Irma *Kasacinio teismo jurisprudencija 1 knyga. Baudžiamojo teisė 1995-2005 m.*Vilnius: Registrų centras, 2006.

17. Ferejohn, John *Independent Judges, Dependent Judiciary: Explaining Judicial Independence.* Southern California Law Review, Vol. 72:353 1999.

http://www-bcf.usc.edu/~usclrev/pdf/072303.pdf

18. Pradel, Jean *Lyginamoji baudžiamoji teisė.* Vilnius; Eugrimas 2001.

19. Крумских В.Е. (Под общ. ред.) Знциклопедический юридический словарЪ/Москва. 1998.

20. Goda Gintaras, Marcelis Kazlauskas, Artūras Šumskas, Viktoras Dovidaitis, Valerij Paškevič, Pranas Kuconis, Arūnas Meška, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras V-XI dalys (221-461 straipsniai). Vilnius: VĮ Teisnės informacijos centras, 2003.

21. Štarienė, Lijana *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją. Monografija* Vilnius: Registrų centras, 2010.

22. Ancelis Petras, Rima Ažubalytė, Linas Belevičius, Marina Gušauskienė, Gabrielė Juodkaitė - Granskienė, Ramūnas Jurgaitis, Raimundas Jurka, Hendryk Malevski, Remigijus Merkevičius, Irma Randakevičienė, Jolanta Zajančkauskienė, *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai.* Vilnius: Industrus, 2009.

23. Kuconis Pranas, Vytautas Nekrošius, *Teisėsaugos institucijos.* Vilnius: Justitia, 2001.

24. Jurka Raimundas, Rima Ažubalytė, Marina Gušauskienė, Artūras Panomariovas, *Baudžiamojo proceso principai.* Vilnius: Eugrimas 2009.

25. Miežanskienė Ramunė, Laura Raguckienė *Lietuvos teismų veiklos organizavimas ir administravimas: teisinio reglamentavimo raida ir tobulinimo galimybės. ISSN 2029-2872* 2011 m. T, 10, Nr. 3/2011, Vol, 10, Nr. 3,

http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/vpa10(3)/VPA%2010(3)%20463-474.pdf

26. Merkevičius, Remigijus *„Kaltinamojo teisė į nešališką teismą (teismo nešališkumo principo) samprata aukščiausiųjų nacionalinių teismų jurisprudencijoje“ ISSN 1392-1274 Teisė, (2010) 76*

http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/223/public/83-99.pdf

27. Merkevičius, Remigijus „*Teismo nešališkumo principo samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje“ISSN* 1392-1274 *Teisė,* (2010) 76

http://www.journals.vu.lt/teise/article/viewFile/224/174

28. Ažubalytė Rima ir Zajančkauskienė Jolanta *Baudžiamojo proceso teisė.* Vilnius: Mūsų Saulužė, 2006.

29. Ažubalytė Rima, Raimundas Jurka, Jolanta Zajančkauskienė, *Baudžiamojo proceso teisė. B*endroji dalis 1 knyga vadovėlis Vilnius: Registrų centras, 2016.

30. Trechsel, Stefan *Human Rights in Criminal Proceedings. Academy of European Law. European University Institute.* Oxford: Oxford University Press, 2005.

31. Valančius, Virginijus *„Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas“*. Daktaro disertacija, Lietuvos teisės akademija, 2000.

http://etalpykla.lituanistikadb.lt/obj/LT-LDB-0001:E.02~2000~1367158265233

32. Valančius, Virginijus *„Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principas ir konstitucinė justicija“. Jurisprudencija t.16(8);8-15,* 2000.

https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3795/3580

Internetiniai šaltiniai:

1. Konstitucinė jurisprudencija Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis 2013 m. liepa – rugsėjis Nr. (3)31 [*Žiūrėta 2018 m. kovo 20 d.]*

http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/01/ktb_2013-3-31_.pdf

2. “Europos Sąjungos Aukščiausiųjų Teismo pirmininkų tinklas: Lenkijos valdžios veiksmai - grėsmė Lenkijos teismų nepriklausomumui”. 2017 m. gegužės 23 d., [*Žiūrėta 2018 m. balandžio 23 d.]*

https://www.lat.lt/europos-sajungos-auksciausiuju-teismu-pirmininku-tinklas-lenkijos-valdzios-veiksmai-gresme-lenkijos-teismu-nepriklausomumui/349

3. “R. Norkus apie įvykius Lenkijoje: teismų nepriklausomumo pažeidimas – grėsmė demokratijai”. 2017 m. liepos 20 d., [*Žiūrėta 2018 m. balandžio 23 d.]*

https://www.lat.lt/naujienos/pranesimai/r.-norkus-apie-ivykius-lenkijoje-teismu-nepriklausomumo-pazeidimas-gresme-demokratijai/360

4. Terminų žodynas. [*Žiūrėta 2018 m. kovo 10 d.]* Prieiga:

https://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/SS/saliskas

5. ”Už kyšininkavimą nuteistas buvęs teisėjas R. Skirtūnas į kalėjimą nesės”, 2015 m. birželio 9 d. [*Žiūrėta 2018 m. vasario 5 d.]*

https://www.delfi.lt/news/daily/law/uz-kysininkavima-nuteistas-buves-teisejas-r-skirtunas-i-kalejima-neses.d?id=68198612.

6. Dainius Sinkevičius, “Seimo narė teisėjui dėkojo už tai, kad šis nuteisė policininką“ 2018 m. kovo 2 d. [*Žiūrėta 2018 m. kovo 30 d.]*

https://www.delfi.lt/video/aktualijos/seimo-nare-teisejui-dekojo-uz-tai-kad-sis-nuteise-policininka.d?id=77318519#wYcaKwoA

7. „V. Nekrošius: politikai turi maksimaliai vengti komentarų apie vykstančius teismo procesus”, 2010 m. rugpjūčio 23 d. [*Žiūrėta 2018 m. vasario 25 d.]*

https://www.delfi.lt/news/daily/law/vnekrosius-politikai-turi-maksimaliai-vengti-komentaru-apie-vykstancius-teismo-procesus.d?id=35747259

ANOTACIJA

Šiame baigiamajame darbe analizuojamas teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principo tarpusavio ryšys baudžiamajame procese. Tyrimu siekiama visapusiškai išanalizuoti teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų turinį baudžiamajame procese, ištirti šių principų turinio įgyvendinimo problemas, bei pateikti pasiūlymus, kaip jas išspręsti. Tyrime aptarta teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų raiškos formos. t. y. išorinis ir vidinis teisėjo (teismo) nepriklausomumas ir subjektyvusis ir objektyvusis teisėjo (teismo) nešališkumas baudžiamajame procese. Analizuojamas šių, atskirų baudžiamojo proceso principų aspektų turinys atskleidžiant jų reikšmę ir įgyvendinimo problemas bei pasiūlant sprendimo būdus. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados pabrėžiant, jog priimdamas procesinius veiksmus, teisėjas (teismas) remiasi tik vidiniu įsitikinimu, kuris yra pagrįstas išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaujantis įstatymu.

Reikšminiai žodžiai: nepriklausomumas, nešališkumas, baudžiamasis procesas, teisės principai, teisėjas (teismas).

ABSTRACT

In this final master's work, is analized the relation, between the independence of the judge (court) and the principle of impartiality in the criminal process. The research seeks to fully analyze the content of the judge's (judiciary) independence and impartiality principles in the criminal process, to investigate the problems of the implementation of the content of these principles, and to submit suggestions on how to resolve them. During the research, the system of functions of the judge (court) of independence and impartiality principles was discussed in the criminal proceedings. The content of these separate principles of criminal procedure is analyzed, revealing their significance to the legal system and its application, identifying problems of their implementation and proposing solutions. At the end of the paper, conclusions are made, emphasizing that when adopting procedural actions, the judge (court) relies only on the internal conviction, which is based on a thorough and impartial examination of all the circumstances of the case, in accordance with the law.

Key words: independence, impartiality, criminal process, principles of law, judge (court).

SANTRAUKA

Šiame baigiamajame darbe analizuojamas teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principų samprata, formos ir tarpusavio ryšys baudžiamajame procese. Šis tyrimas yra reikšmingas tuo, kad tik ištyrus nepriklausomumo ir nešališkumo principų turinį ir šių principų taikymą baudžiamajame procese, galima nustatyti ar šie principai galioja visa apimtimi, visose baudžiamojo proceso stadijose. Tyrimo metu yra analizuojamos ir nagrinėjamos teisės aktų nuostatos, Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys ir taip pat mokslinė doktrina. Tyrimu yra siekiama visapusiškai ir kompleksiškai ištirti nepriklausomumo ir nešališkumo principų turinio elementus, šių principų vietą baudžiamojo proceso principų sistemoje, yra siekiama ištirti realizavimo problemas, kylančias taikant ir įgyvendinant šiuos principus, pateikiant pasiūlymus, kaip išspręsti nepriklausomumo ir nešališkumo principų taikymo problemas, atsiradusias, dėl netinkamo šių principų interpretavimo baudžiamajame procese.

Pirmojoje darbo dalyje yra aptariama teisėjų (teismų) nepriklausomumo ir nešališkumo principų samprata ir turinys. Antrojoje darbo dalyje yra nagrinėjama teisėjo (teismo) nepriklausomumo principo išorinis ir vidinis turinys ir jų problematika baudžiamajame procese. Trečiojoje darbo dalyje nagrinėjamas teisėjo (teismo) nešališkumo principas atskleidžiant šio principo subjektyvų ir objektyvų turinį, jų realizavimo problemas baudžiamajame procese, taip pat ištiriant nešališkumo institutą ir teisėjo (teismo) nušalinimo bei nusišalinimo procedūras.

Daroma išvada, kad teisėjo (teismo) nepriklausomumo ir nešališkumo principai yra susiję tačiau jų turinys yra skirtingas. Taip pat akcentuojama, jog priimdamas procesinius veiksmus, teisėjas (teismas) remiasi tik įstatymo viršenybe ir vidiniu įsitikinimu, kuris yra pagrįstas išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu. Išanalizavus principų turinio elementus, yra darytina išvada, kad tik užtikrinus šių, abiejų, nepriklausomumo ir nešališkumo principų turinio elementų tinkamą aiškinimą, galėsime garantuoti teismo ir teisėjo nepriklausomumo ir nešališkumo principų realizavimą praktikoje.

SUMMARY

In this final master's work, is analized the relation, between the independence of the judge (court) and the principle of impartiality in the criminal process. This study is significant in that it is only by examining the content of the principles of independence and impartiality and the application of these principles in the criminal process, it is possible to determine whether these principles are valid in full, at all stages of the criminal proceedings. The research analyzes and examines the legal provisions, cases and decisions of the European Court of Human Rights, the Constitutional Court and Supreme Court rulings of the Republic of Lithuania and other scientific jurisprudence. The study seeks to comprehensively examine the elements of the content of the principles of independence and impartiality, the place of these principles in the system of criminal procedure principles, is to investigate the realization problems arising from the application and implementation of these principles, presenting proposals for solving the problems of application of the principles of independence and impartiality arising from incorrect interpretation of these principles in criminal proceedings.

The first part of the work deals with the concept and content of the principles of independence and impartiality of judges (judges). The second part of the thesis examines the expression of the principles of external and internal independence in the criminal process. The third part of the work deals with the principle of subjective and objective impartiality of the judge (court), revealing the content of this principle and the problems of realization in criminal proceedings, as well as investigating the institute of impartiality and the procedures for the removal of a judge (court).

At the end of the paper, conclusions are drawn that emphasize that, while the principles of independence and impartiality are adjacent to each other, in all stages of the criminal proceedings, but their's content is different. It is also emphasized that in adopting proceedings, the judge (court) rely solely on the supremacy of the law and on the internal conviction, which is based on a thorough and impartial examination of all the circumstances of the case. After analyzing the elements of the content of the principles, one can conclude that only by ensuring the interaction between these elements we can guarantee the realization of the principles of independence and impartiality of the court and judge, which will enable the judge (court) to exercise unrestricted rights and guarantee the rights the rule of law.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2018-05-
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas)

Teisės fakulteto/ baudžiamosios teisės ir proceso instituto, baudžiamosios teisės ir kriminologijos programos

---

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentė Raminta Šarkutė

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / **magistro baigiamasis darbas**

„Teisėjų (teismų) nepriklausomumo ir nešališkumo principai baudžiamajame procese/ The principles of the judges (courts) independence and impartiality in the criminal process“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;

2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;

3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.